

USKONNONOPETUKSEN SUUNTA
PÄÄKAUPUNKISEUDUN LUKIOLAISTEN AJATUKSIA
USKONNONOPETUKSESTA JA OPPIAINEEN TULEVAISUUDESTA
2010-LUVULLA

Uskontotieteen pro gradu -tutkielma

Humanistinen tiedekunta

Samuli Kyllästinen

Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Kulttuurien osasto
Tekijä – Författare – Author Samuli Veikko Johannes Kylläinen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Uskonnonopetuksen suunta. Pääkaupunkiseudun lukiolaisten ajatuksia uskonnonopetuksesta ja oppiaineen tulevaisuudesta 2010-luvulla		
Oppiaine – Läroämne – Subject Uskontotiede		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 73
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa käsitellään pääkaupunkiseudun lukiolaisten ajatuksia uskonnonopetuksesta ja oppiaineen tulevaisuudesta. Tutkielman tarkoitus on selvittää, miten pääkaupunkiseudun lukiolaiset suhtautuvat uskonnon ja katsomusaineiden opetukseen. Tutkielma sijoittuu uskonnondidaktiikan ja uskonntososiologian kentille. Uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen laaja-alaiseksi hahmottamiseksi luodaan tutkielmassa katsaus myös uskonnonopetuksen historiaan, tilanteeseen muulla Euroopassa sekä nykytilaan ja tulevaisuuden näkyviin Suomessa.</p> <p>Ensisijaisena aineistona toimii seitsemän teemahaastattelua sekä kolmekymmentä Helsingin normaalikoulun lukion opiskelijan täyttämää kyselylomaketta. Haastattelu- ja lomaketutkimuksessa on käytetty niin avoimia kysymyksiä kuin monivalintaväittämiä. Tutkimuksessa on kartoitettu uskonnon asemaa ja roolia lukiolaisten elämässä, heidän uskonnollista kasvu ympäristöään ja kodin arvomaailmaa. Lisäksi tutkimuksessa on kartoitettu lukiolaisten käsityksiä ja asenteita uskontoa kohtaan ja uskonnon asemasta koulussa. Tutkimuksessa on myös selvitetty, mitä lukiolaiset ajattelevat nykyisestä uskonnon ja katsomusaineiden opetuksesta ja miten he haluaisivat kehittää oppiainetta.</p> <p>Aineiston analyysimenetelmänä toimii sisällönanalyysi. Analyysin ensimmäisessä osiossa käsitellään uskonnon asemaa lukiolaisten elämässä ja arjessa, toisessa osiossa väittämiä ja kolmannessa osiossa uskonnonopetusta, opetuksen hyviä ja huonoja puolia sekä opetuksen kehittämistä. Väittämien analysoimiseksi on yhdistetty niin laadullisia kuin määrällisiä näkökulmia.</p> <p>Analyysin pohjalta on mahdollista sanoa, että suurimmalla osalla lukiolaisista uskonnolla ei ole jokapäiväisessä elämässä merkittävää roolia. Uskonnon ja katsomusaineiden opetukselta lukiolaiset edellyttävät objektiivista ja monipuolista opetusta. Kristinuskopainotteiseen opetukseen lukiolaiset suhtautuvat kriittisesti. Opetuksen osalta lukiolaiset toivovat kaikkien uskontojen tasapuolista käsittelyä ja maailman uskontojen opetuksen lisäämistä. Uskonnonopetus koetaan myös tarpeelliseksi, sillä lukiolaiset eivät koe oppivansa uskonnoista tarpeeksi muiden oppiaineiden kautta. Lukiolaiset eivät myöskään pidä tarpeellisenä erottelua eri opetusryhmiin uskonnon ja katsomuksen perusteella, vaan heidän mielestään opetusta tulisi tarjota yhteisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Uskonnonopetus, katsomusopetus, elämäkatsomustieto, lukiolaiset, pääkaupunkiseutu		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston digitaalinen arkisto, HELDA (Helsingin yliopiston kirjasto)		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	s. 4
2. Teoreettinen viitekehys ja aikaisempi tutkimus.....	s. 6
2.1. Tutkimussuuntaukset.....	s. 6
2.2. Aikaisempi tutkimus.....	s. 7
3. Aineisto ja menetelmä.....	s. 10
3.1. Tutkimuksen luonne.....	s. 10
3.2. Aineiston keruu teoriassa ja käytännössä.....	s. 12
3.3. Aineisto ja tutkimusetiikka.....	s. 16
4. Uskonnonopetuksen taustat.....	s. 18
4.1. Uskonnonopetuksen historia Suomessa.....	s. 18
4.2. Uskonnonopetus Eurooppalaisessa kontekstissa.....	s. 23
4.3. Uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen järjestäminen.....	s. 26
4.4. Opetusmalli nyt ja tulevaisuudessa.....	s. 30
5. Aineiston analyysi.....	s. 36
5.1. Uskonto kotona - kodin arvomaailma.....	s. 36
5.2. Eri mieltä vai samaa mieltä - miten väittämiin vastattiin.....	s. 40
5.3. Opetus nyt ja suunta tulevaisuudessa.....	s. 53
6. Yhteenveto.....	s. 59
6.1. Yhteenveto ja johtopäätökset.....	s. 59
6.2. Jatkotutkimus.....	s. 62
Kirjallisuus & lähteet.....	s. 65
Liitteet.....	s. 70

1. JOHDANTO

Katsomusaineiden opetuksesta on Suomessa käyty viime vuosina runsaasti keskustelua. Opetusta on ruodittu niin tiedeyhteisössä, opettajien parissa kuin lehtien palstoilla. Keskustelua on syntynyt niin opetuksen muodosta kuin uskonnon asemasta Suomen kouluissa yleisesti. Näissä keskusteluissa on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle se, mitä koululaiset itse ajattelevat uskonnon opetuksesta ja miten he kokevat opetuksen vastaavan odotuksiaan.

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitän pääkaupunkiseudun lukiolaisten ajatuksia uskonnon ja katsomusaineiden opetuksesta. Tutkielma pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, miten pääkaupunkiseudun lukiolaiset suhtautuvat uskonnon ja katsomusaineiden opetukseen. Tutkimusta varten olen haastatellut seitsemää pääkaupunkiseudun lukiolaista ja teettänyt kolmekymmentä kyselylomaketta Helsingin normaalilyseon lukion opiskelijoille. Rajasin aineiston keräämisen pääkaupunkiseutuun siksi, että muuhun Suomeen verrattuna pääkaupunkiseutu on huomattavasti monikulttuurisempi alue. Haastatteluissa ja kyselylomakkeissa olen selvittänyt lukiolaisten uskonnollista tai katsomuksellista taustaa kartoittamalla uskonnon asemaa arjessa sekä kodin arvomaailmaa. Olen esittänyt heille väittämiä uskonnonopetuksesta ja uskonnon asemasta koulussa. Olen myös kartoittanut sitä, mitä he oikein oppiaineesta ja sen tulevaisuudesta ajattelevat ja kuinka lukiolaiset itse haluaisivat uskonnon ja katsomusaineiden opetusta oikein kehittää. Saamieni vastausten pohjalta selvitän, mikä lukiolaisten suhtautuminen uskonnon ja katsomusaineiden opetukseen tänä päivänä on.

Tämän pro gradu -tutkielman laatiminen tuntui myös luonnolliselta jatkumolta kandidaatintutkielmalleni, jossa käsittelin keskisuomalaisten lukiolaisten näkemyksiä uskonnonopetuksesta ja kartoitin heidän käsityksiään siitä, pitäisikö opetuksessa siirtyä malliin, jossa opetettaisiin kaikkia uskontokuntia kaikille oppilaille samassa luokkahuoneessa. Tutkielmani pohjalta hämmästyin. Olin olettanut, että ei-niin-monikulttuurisella paikkakunnalla kaikille yhteinen ”uskontotieto” ei herättäisi juuri mielenkiintoa, mutta tulokset puhuivat muuta, vaikka suuria yleistyksiä ei tietenkään ollut mahdollista toteuttaa. Oppiaineen muutokselle oli kuitenkin kysyntää lukiolaisten parissa.

Tutkielman tavoitteena on pyrkiä tarjoamaan uutta tietoa siitä, mitä nuoret ajattelevat uskonnon ja katsomusaineiden opetuksesta, ja siten pyrkiä lisäämään ymmärrystä uskonnon ja katsomusaineiden opetusta ilmiönä sekä laaja-alaisen uskonnonopetuksen kenttää kohtaan. Tutkielma pyrkii myös lisäämään mielenkiintoa nuorten uskonnon ja katsomusaineiden opetusta koskevia näkemyksiä kohtaan. Toivon tutkielman työstämisen myös auttavan minua itseäni kehittymään uskontotieteilijänä, kehittämään osaamistani aineiston keräämisen suhteen sekä edistämään taitojani tieteellisen tekstin kirjoittamisessa. Toivon myös tutkielman toimivan nuorten äänenä heidän mielipiteilleen.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin käsite on *uskonnonopetus*. Tässä tutkielmassa uskonnonopetus määritellään erityisesti opetettavan tradition - esimerkiksi kristinuskon tai islamin - kautta. Koska esimerkiksi kristinuskko voi käsittää niin evankelis-luterilaisen, ortodoksisen tai katolilaisen tradition, opetusta tai oppiainetta käsiteltäessä tarkennan opetuksen käsitettä aina opetettavan tradition kautta. Lisäksi viitatessani uskonnonopetukseen, tarkoitan pääsääntöisesti sitä opetusta, josta on säädetty opetussuunnitelmassa. Esimerkiksi evankelis-luterilaisesta uskonnonopetusta käsiteltäessä en viittaa kirkon opetukseen, vaan opetushallituksen säätämään opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen (OPH-56-2018, OPH-76-2018). Tapauskohtaisesti tarkennan, onko kyse perusopetuksesta vai lukio-opetuksesta.

Toinen tutkielman kannalta tärkeä käsite on *katsomusopetus*. Tällä käsitteellä voidaan tarkoittaa sekä uskonnon että elämänskatsomustiedon opetusta. Käsitettä käytetään yhdessä uskonnonopetuksen käsitteen kanssa, sillä on myös nuoria, jotka eivät osallistu uskonnon tunneilla, joten näin ollen erottelu on tarpeen.

Tutkielman pääpaino on lukiolaisten uskonnon- ja katsomusopetusta koskevissa näkemyksissä. Laajan kokonaiskuvan luomiseksi sivutaan työssä kuitenkin myös perusopetusta. Lukiolaisiin viitatessa käytetään sellaisia termejä kuin lukiolainen tai opiskelija. Perusopetuksen suhteen puhutaan oppilaista. Nuori-sanalla viitataan sekä perusopetuksen nuoriin että lukiolaisiin, joten termin merkitys riippuu kontekstista.

2.1. Tutkimussuuntaukset

Uskonnonopetusta on tutkittu paljon ja monesta eri näkökulmasta. Tämä ei ole ihme, sillä kuten luvusta neljä käy ilmi, on uskonnonopetus ollut kytköksissä koko suomalaisen koululaitoksen kehityskaareen. Tässä alaluvussa luodaan katsaus niin uskonnon opetuksen didaktiikan tutkimukseen kuin uskontososiologian tutkimukseen, sillä kumpikin näistä tutkimusaloista liittyy vahvasti siihen, miten uskonnonopetusta työssä tarkastellaan.

Didaktiikka tarkoittaa tieteenalaa, joka tarkastelee kohdettaan oppimisen ja opetuksen, näiden sisällön, menetelmien ja tavoitteiden sekä opetuksen ohjauksen kautta. Suomalainen uskonnon didaktiikka voidaan perinteisesti jakaa seitsemään eri tutkimusalueeseen. Raja eri tutkimusalueiden välillä on kuitenkin osin häilyvä, sillä tutkimusalueet eivät suinkaan ole irrallisia kokonaisuuksia, vaan osin limittyneet ja vuorovaikutuksessa keskenään. Uskonnon didaktisina tutkimusalueina voidaan kuitenkin pitää uskontokasvatuksen filosofisten ja teoreettisten kysymysten tarkastelua, uskontokasvatuksen historiaa, psykologiaa, sosiologiaa, vertailevaa uskontokasvatuksen tutkimusta, uskontokasvatuksen opetussuunnitelmien tutkimusta sekä uskontokasvatuksen didaktiikan ja metodiikan tutkimusta (Kallioniemi 2005, 50 & 58). Tutkimuksessa käsitelläänkin uskonnonopetusta ainakin uskontokasvatuksen historiallisesta, sosiologisesta ja vertailevasta näkökulmasta sekä uskontokasvatuksen opetussuunnitelmien näkökulmasta.

Uskontokasvatuksen sosiologisen tutkimuksen lisäksi tutkielma sijoittuu myös yleisesti uskontososiologian kentälle. Uskontososiologia on tutkimusala, joka tutkii uskontoa yhteisöjen ja instituutioiden sekä näiden ja yksilön välisen vuorovaikutuksen tasolla - eli uskontososiologian näkökulmasta uskontoa tarkastellaan sosiaalisena järjestelmänä. (Laitila 2011, 96). Laitilan mukaan uskontososiologiassa tutkitaan uskontoa esimerkiksi yhteiskuntasuunnittelun, valtarakenteiden, lainsäädännön tai koulutuksen ja kasvatuksen näkökulmasta. Kuten aineiston analyysi tulee myöhemmin osoittamaan, on tutkielmassa uskontososiologinen ote paitsi opetuksen myös uskonnon ja kodin, uskonnon yhteiskunnallisen roolin sekä yhteiskunnallisen ryhmän (nuoret) ja uskonnon välisen suhteen näkökulmasta. Näin ollen tutkielmassa on vahva uskontososiologinen ote.

2.2. Aikaisempi tutkimus

Markku Pyysiäisen ja Jarkko Seppälän toimittama *Uskonnonopetuksen käsikirja* (WSOY, 1998) on jo parikymmentä vuotta vanha perusteos, jossa uskonnonopetusta käsitellään hyvin laajasti. Kirjassa huomioidaan niin opetuksen taustalla vaikuttavat kysymykset kuin oppilaat elämäntilanteineen. Lisäksi teoksessa käsitellään niin oppiaineen sisältöä ja käytännön toteututusta kuin opetuksen erityisiä kysymyksiä. Ikänsä puolesta teos ei kuitenkaan ole enää täysin käyttökelpoinen 2010-luvun lopun Suomessa, sillä vuosien

varrella opetussuunnitelmat ovat muuttuneet ja uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen kirjo Suomessa on kasvanut.

Erityisesti haluan nostaa esille teoksen, jota olen hyödyntänyt myös tämän tutkielman tekemisessä. Arto Kallioniemen ja Juha Luodeslammen toimittama *Uskonnonopetus uudella vuosituhannella* (2005, Kirjapaja) on muodostunut klassikoksi. Teos on kattava perusteos, joka käsittelee uskonnonopetusta useista eri näkökulmista kuten historiallisesta ja tulevaisuuden näkökulmista aina oppimisen ja opetuksen sekä oppiaineen sisällön näkökulmiin. Toki uskonnonopetuksesta on kirjoitettu yhtä lailla 2000-luvun toisella vuosikymmenellä. Vuonna 2017 ilmestynyt, Pekka Iivosen ja Virpi Paulannon toimittama *Uudistuva uskonnon opetus* (Kirjapaja) käsittelee uskonnonopetusta juuri opetuksen kautta. Teoksessa perehdytään uskonnon opettamiseen aina opetuksen suunnittelusta erilaisiin käytännön opetustilanteisiin.

Arto Kallioniemi on kirjoittanut niin monikulttuurisuuskasvatuksesta kuin uskonnon didaktiikasta. Esimerkkinä mainittakoon artikkelit *Eurooppalaisia näkökulmia uskonnonopetukseen ja visioita suomalaisen mallin kehittämiseksi* teoksessa *Kohtaamisia: Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta* (2015, toim. Riku Hämäläinen ja Heikki Pesonen, Helsingin yliopisto), ja *Estonian and Finnish pupils experiences of religious issues and views on the place of religion in schools* (Kallioniemi, Arto; Schihalejev, Olga; Kuusisto, Arniika & Poulter Saila, 2018). Lisäksi mainittakoon myös Martin Ubani, jonka teosta *Peruskoulun uskonnonopetus* (2013, PS-kustannus) olen hyödyntänyt myös tämän tutkielman laatimisessa.

Tutkielmani kannalta kenties merkittävin osa aikaisempaa tutkimusta on Arniika Kuusiston koordinoima EDEN¹-hanke, jonka tarkoituksena on ollut selvittää eri ikäisten ja eri taustoista tulevien lasten ja nuorten suhtautumista ja ajatuksia erilaisuudesta ja moninaisuudesta arjessa. Lisäksi EDEN on pyrkinyt vastaamaan myös siihen, miten lasten ja nuorten kulttuurillinen ja maailmankatsomuksellinen identiteetti on rakentunut suhteessa kotiin ja koulumaailmaan. Lisäksi hankkeessa on tutkittu uskontojen ja eri kulttuurien merkitystä ja roolia lasten ja nuorten elämässä ja arjessa. (Katsomusaineiden didaktiikan

¹ EDEN on lyhenne sanoista encountering diversity in education.

tutkimusryhmä). EDEN-hankkeen merkitys tutkimukselleni ja tämän tutkielman laatimiselle on suuri, sillä tutkimuksen aineiston keräämisessä on käytetty EDEN-tutkimushankkeessa käytettyjä väittämiä. Arniika Kuusisto² sekä hankkeessa myös mukana oleva Arto Kallioniemi ovat auttaneet haastattelulomakkeiden³ laatimisessa.

² Arniika Kuusisto auttoi minua laatimaan haastattelussa käyttämäni haastattelurungon.

³ Katso luku 3.

3. AINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkielman aineisto on kerätty puolistrukturoidun teemahaastattelun⁴ sekä kyselylomakkeiden⁵ avulla. Haastattelu on kolmiosainen. Ensimmäinen osa kattaa suljettuja ja avoimia kysymyksiä haastateltavan taustoista. Toinen osio puolestaan sisältää EDEN-tutkimusprojektissa⁶ käytettyjä monivalintaväittämiä, joiden vastauksia haastateltavat avaavat vielä suullisesti. Kolmas osio käsittelee puolestaan uskonnonopetuksen nykytilaa sekä tulevaisuuden näkökulmia ja osion kysymykset ovat avoimia. Kyselylomake puolestaan koostuu avoimista kysymyksistä sekä samoista väittämistä, jotka valitsin myös teemahaastatteluun. Kyselylomakkeen avoimet kysymykset on puolestaan muotoiltu teemahaastattelulomakkeen kysymysten pohjalta.

3.1. Tutkimuksen luonne

Tutkimuksessa on hyödynnetty niin laadullisia eli kvalitatiivisia kuin määrällisiä eli kvantitatiivisia menetelmiä. Näin ollen kyseessä on siis niin kutsuttu mixed method -tutkimus eli monimenetelmätutkimus. Yhdistämällä sekä laadullisia että määrällisiä menetelmiä tutkittavaan aineistoon saadaan uusia näkökulmia. Tämä tarkoittaa sitä, että monimenetelmätutkimuksen avulla tutkimuksen eri vaiheessa on mahdollista käyttää erilaisia menetelmiä ja tarkentaa ja kuvailla saatuja tuloksia. Monimenetelmätutkimuksen avulla saadut tutkimustulokset myös täydentävät toisiaan ja lisäävät tulosten vahvuutta (Sormunen & al. 2013, 312; 314-315).

Tutkimuksessa on sovellettu määrällisiä ja laadullisia menetelmiä niin rinnakkain kuin limittäin. Haastattelujen sekä kyselylomakkeiden avointen kysymysten kautta kerättyä aineistoa on tutkimuksessa analysoitu pääsääntöisesti laadullisen tutkimuksen näkökulmasta. Koska avointen kysymysten kautta kerätty aineisto on monenkirjavaa, on analysointimenetelmänä toiminut sisällönanalyysi. Laadullisen aineiston analysoimiseen sisällönanalyysi sopii erinomaisesti, sillä sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä.

⁴ Teemahaastattelulomake liitteenä.

⁵ Kyselylomake liitteenä.

⁶ Katso alaluku 2.2.

Sisällönanalyysin avulla aineistosta on mahdollista erotella tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Tämän jälkeen aineistoa on mahdollista luokitella, teemoitella ja tyypitellä. Sisällönanalyysi siis mahdollistaa aineiston purkamisen pienempiin osiin ja näiden osien ryhmittelyn aihepiiriin mukaan. Tarkastelemalla näitä pienempiä osia, voidaan aineiston pohjalta tehdä päätelmiä (Tuomi & Sarajärvi 2017, 103-106).

Haastatteluiden ja kyselylomakkeiden väittämiin on sovellettu määrällisen tutkimuksen menetelmiä. Väittämien kohdalla on siis laskettu, kuinka monta lukiolaista on valinnut aina tietyn vastausvaihtoehdon. Tutkimuksessa on tarkasteltu väittämiä irrallaan omassa alaluvussa 5.2. mutta myös avoimiin vastausvaihtoehtoihin suhtautettuna alaluvussa 5.3. Määrällinen ja laadullinen tutkimus eivät siis aina eroa toisistaan, vaan ne voidaan nähdä myös toistensa jatkumona. Määrällinen tutkimus auttaa myös vahvistamaan aineiston pohjalta tehtyjä päätelmiä, jolloin tulokset on mahdollista perustella tarkemmin eivätkä ne pohjaa ainoastaan näppituntumaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka). Väittämien tulokset on esitetty analyysissa taulukoimalla siten, että taulukosta käy ilmi eri vastausvaihtoehdon valinneiden määrä. Väittämiä on kuitenkin myös analysoitu laadullisen tutkimuksen menetelmin, sillä haastattelutilanteessa tutkimukseen osallistuneita on pyydetty syventämään ja perustelemaan vastaustaan tarkemmin.

Laadullinen tutkimus on puolestaan myös mahdollista kvantifioida, jolloin on kyse eri menetelmien käyttämisestä sisäkkäin. Tällöin on tosin syytä huomioida, että laadullisesta tutkimuksesta ei voida johtaa laajoja johtopäätöksiä ja kausaalisuhteita, mutta otoksen ollessa tarpeeksi suuri, on tulokset mahdollista kvantifioida (Hirsjärvi & Hurme 2008, 30-31). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tutkimuksessa avointen kysymysten kohdalla on selvitetty, kuinka usein lukiolaiset mainitsevat esimerkiksi jonkin uskonnonopetuksen piirteen, ei laajoja päätelmiä ole mahdollista tehdä, sillä aineisto on kokonaisuudessaan liian suppea yleistysten laatimiseksi laadullisen aineiston pohjalta.

Yleisesti ottaen laadullinen tutkimus poikkeaa määrällisestä tutkimuksesta, vaikka menetelmiä voidaanakin käyttää sekaisin. Karkeasti voidaan sanoa, että määrällinen tutkimus pyrkii hahmottamaan asioiden välistä suhdetta eli kausaliteettia, yleistettävyyttä ja ennustettavuutta kun laadullinen tutkimus puolestaan pyrkii enemmän kohti kontekstuaalisuutta, tulkintaa ja hahmottamaan sekä ymmärtämään toimijoiden

näkökulmia. Määrällistä tutkimusta voitaneen pitää enemmän yhteneväisyyttä ja objektiivisuutta tavoittelevana, kun taas laadullinen tutkimus keskittyy usein moninaisiin ja subjektiivisiin näkökulmiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 22). Voidaan siis sanoa, että laadullinen tutkimus pyrkii kohti ymmärtävää näkökulmaa, minkä vuoksi se on kiinnostunut enemmän yksilötason ilmiöistä kuin määrällinen tutkimus, joka pyrkii enemmän kohti yleistettävyyttä.

Laadullisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan tutkijan ja tutkittavan välistä vuorovaikutusta, minkä vuoksi haastattelut ovat oikeastaan haastattelijan ja haastateltavan välisen yhteistyön tulosta, sillä haastattelija saattaa vaikuttaa tutkittavan käsityksiin haastattelun aikana. Tämän suhteen ero määrälliseen tutkimukseen ei kuitenkaan ole täysin ehdoton. Vaikka määrällinen tutkimus lähtee liikkeelle oletuksesta, että vastaukset ovat olemassa jo valmiina ja tutkijan tehtävänä on vain kerätä ne oikeiden menetelmien avulla, voi esimerkiksi etukäteen laadittu kyselykaavake kuitenkin heijastaa tutkijan omia näkemyksiä. Voidaankin sanoa, että määrällistä tutkimusta voidaan pitää arvovapaampana kuin laadullista tutkimusta - onhan esimerkiksi määrällisen tutkimuksen kieli paljon formaalimpaa ja raportoidessa tuloksista pyritään tiivistettyyn ja numeeriseen esitykseen, kun taas laadullisen tutkimuksen kieli on vapaamuotoisempaa ja tuloksista raportoidessa kieli on hyvin kuvailevaa. Eroavaisuudet laadullisen ja määrällisen tutkimuksen välillä eivät kuitenkaan ole täysin tiukat ja liikkumattomat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 23-24).

3.2. Aineiston keruu teoriassa ja käytännössä

Tutkielman ensisijainen aineisto pohjautuu haastatteluihin sekä kyselylomakkeilla kerättyyn aineistoon. Tutkimusta varten on haastateltu seitsemää lukiolaista, jotka opiskelevat pääkaupunkiseudun eri lukioissa. Haastateltavat valikoituivat osin tutkimuspyyntöjen, osin tuttavien kautta. Haastatteluista vain yksi toteutettiin koulupäivän aikana yksityisen lukion tiloissa rehtorin suostumuksella. Muut haastattelut toteutettiin lukiolaisten vapaa-ajalla. Kyselylomakkeet on puolestaan teetätetty Helsingin normaalilyseon lukion opiskelijoilla. Tutkimukseen osallistujilta on kysytty niin ikä, sukupuoli kuin opiskeluvuosi lukiossa. Koska tutkittavien tarkempi ikä ja sukupuoli eivät kuitenkaan olleet tässä yhteydessä merkittäviä muuttujia analyysin kannalta, ei niitä ole myöskään analyysissa huomioitu.

Niin haastattelulla kuin lomakekyselyllä on sekä hyviä että huonoja puolia. Haastattelun avulla aineiston kerääminen on kyselylomaketta vapaampaa, ja tutkimustilanteessa haastateltavia oli mahdollista motivoida erilaisten lisäkysymysten avulla, mikä puolestaan auttoi kattavamman aineiston keräämisessä. Kyselylomakkeen avulla oli puolestaan mahdollista kerätä laajempi aineisto, vaikkakaan tarkentavia kysymyksiä lomakekyselyssä ei kesken tutkimuksen ole mahdollista esittää.

Haastattelun toteuttaminen alkoi luonnollisesti suunnittelemalla haastattelun rakenne. Tutkimuksessa on pyritty sekä ilmiön kuvaamiseen⁷ että ennustamiseen⁸, ja osa kysymyksistä laadittiin siten, että ne pyrkivät tarjoamaan tietoa kummastakin näkökulmasta samanaikaisesti⁹. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelua soveltaen. Perinteisesti teemahaastattelun ajatellaan olevan avoimen- ja lomakehaastattelun välimuoto, jossa teemat eli haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten muoto ei ole tarkka ja niillä ei ole varsinaista järjestystä. Tarkkojen kysymysten sijaan teemahaastattelussa voidaan laatia käsitteiden ja teemojen luettelo, joka toimii muistilistana sekä keskustelua ohjaavana apuvälineenä (Hirsjärvi & Hurme 1979, 55; Hirsjärvi & al. 2004, 197-198).

Tutkimuksessa on toimittu siten, että haastattelussa on käytetty tarkkoja ja järjestettyjä kysymyksiä, jotka oli jaettu aihealueittain. Kysymysten lisäksi haastateltaville on tarpeen vaatiessa esitetty myös erilaisia apunäkökulmia vastaamisen tueksi ja kattavimpien vastausten saamiseksi. Näin on menetelty siksi, että haastateltavat olivat nuoria ja keskenään eri ikäisiä, minkä vuoksi heidän tietämyksessään ja osaamisessaan voi olla eroavaisuuksia. Tarkat kysymykset auttoivat haastateltavia hahmottamaan, mistä on kyse ja siten helpottivat vastaamista. Erilaiset apunäkökulmat puolestaan auttoivat viemään

⁷ Esimerkiksi haastattelukaavakkeen kysymys nro. 11 ”Mikä nykyisessä opetusmallissa on mielestäsi hyvää?” pyrkii selvittämään ja kuvailemaan sitä, mikä nykyisessä uskonnonopetuksessa ja katsomusopetuksessa on haastateltavien mielestä hyvää.

⁸ Esimerkiksi haastattelukaavakkeen kysymys nro. 14 ”Millaisista lähtökohdista uskonnonopetusta / katsomusopetusta tulisi mielestäsi toteuttaa?” pyrkii puolestaan selvittämään lukiolaisten käsityksiä opetuksen lähtökohdista ja siten ennustamaan, onko haastateltavilla yhteneväisiä käsityksiä opetuksen lähtökohdista.

⁹ Esimerkiksi kysymys 4 ”Millainen uskonnollinen / katsomuksellinen kasvuympäristö sinulla on yleisesti ottaen ollut?” pyrkii paitsi kuvailemaan haastateltavien kasvuympäristöä myös ennustettavuuden sen suhteen, onko kasvuympäristöllä mahdollisesti jonkinlainen yhteys siihen, mitä haastateltavat opetuksesta ajattelevat.

keskustelua eteenpäin ja siirtämään keskustelua tutkimuksen kannalta oleellisiin näkökulmiin.

Koska haastattelun onnistumiseen vaikuttavat useat eri tekijät, kuten haastattelijan käytös, haastattelupaikka sekä vuorovaikutuksen muoto (Hirsjärvi & Hurme 2008, 90-91 & 96-97), kiinnitettiin haastattelutilanteessa huomiota myös näihin seikkoihin. Haastatteluja tehdessä on huomioitu hyvät käytöstavat. Haastattelutilanteessa haastattelija istui aina haastateltavia vastapäätä sopivan rennosti, mutta asiallisesti. Nauhuri oli asetettu sopivalle etäisyydelle, jotta haastattelun äänitys onnistui hyvin, eikä nauhuriin kiinnitetty haastattelun aikana tarpeetonta huomiota. Haastattelun aikana haastattelija ei myöskään kiinnittänyt huomiota ylimääräisiin häiriötekijöihin kuten kelloon, jotta keskittyminen ei häiriintynyt, ja haastattelu pysyisi itse asiassa ja tilanteessa.

Analyysin helpottamiseksi valmiit haastattelut on kirjoitettu puhtaaksi eli litteroitu. Koska haastattelujen litteroimiseen ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, on litterointitavaksi valittu aineiston sanatarkka purkaminen eli vain kaikista oleellisin on kirjoitettu puhtaaksi: kuka puhuu, mitä puhuja sanoo ja miten hän sen sanoo eli sanottua ei ole muutettu puhekielestä kirjakielelle (Hirsjärvi & Hurme 2008, 139-141). Sekä haastatteluäänitteiden että litteraatioiden suhteen on noudatettu hyviä tapoja ja toimittu kaikin puolin eettisesti.¹⁰ Valmiit haastattelut sekä litteraatiot säilytetään luottamuksellisesti.

Haastatteluja tehdessä ongelmaksi osoittautui haastateltavien nuorten löytäminen. Aika tai kiinnostus osallistua haastatteluun koulupäivien ulkopuolella ei ollut nuorista houkuttelevaa. Jotta aineiston otanta ei olisi jäänyt liian suppeaksi, on aineistoa täydennetty lomakekyselyn avulla kerätyllä aineistolla. Kyselytutkimuksen merkittävä etu onkin, että sen avulla on mahdollista kerätä aineistoa laajasti. Tehokas menetelmä säästää myös aikaa. Ongelmaton menetelmä kyselytutkimus ei suinkaan ole, sillä menetelmä ei tarjoa selvyyttä siihen, kuinka tosissaan tutkimukseen osallistuvat kysymyksiin vastaavat. Ongelmaksi voi myöskin muodostua niin kysymysten asettelu eli kuinka selviä vaihtoehdot osallistujille ovat kuin myös se, miten tuttu aihepiiri vastaajille todellisuudessa on (Hirsjärvi & al. 2003, 184). Ongelmia ilmeni myös tämän tutkimuksen suhteen. Aineiston

¹⁰ Katso alaluku 3.3.

joukosta oli hylättävä yksi vastauslomake, sillä lomake oli selvästi täytetty pilan päiten. Myöskin kysymysten asettelu aiheutti jonkin verran ongelmia, sillä väittämä numero 15 herätti kieliasunsa vuoksi hämmennystä.

Kyselylomakkeeseen laadittiin sekä avoimia kysymyksiä että väittämiä, jotta lomakkeiden avulla kerätty aineisto sopisi paremmin yhteen varsinaisten haastattelujen kanssa, jolloin kaikkea kerättyä aineistoa on mahdollista käsitellä yhtenevänä kokonaisuutena. Kyselylomake toimi suhteellisin hyvin, vaikka sen käyttämiseen liittyy aina omat riskinsä, kuten liian hajanaiset vastaukset, joiden pohjalta on vaikea tehdä yleistyksiä. Oma riskinsä ovat myös monivalintakysymykset, sillä ne tarjoavat rajoittuneita vastauksia (Hirsjärvi & al. 2003, 190).

Kyselylomakkeiden suhteen on toimittu siten, että käytännön syistä lomakkeet toimitettiin Helsingin normaalilyseon lukioon uskonnon lehtorille, joka teetti kyselylomakkeet oppitunnin aikana. Lomakkeiden lisäksi toimitettiin koululle vastausohjeet. Lukiolaiset saivat täyttää lomakkeen vapaaehtoisesti. Lisäksi lomakkeessa oli merkitty erikseen ”sallittu tutkimuskäyttöön” osio, jonka rastittamalla opiskelijat antoivat suostumuksensa vastausten käyttämiseen tässä tutkielmassa. Lomakkeiden suhteen on menetelty haastattelujen tavoin siten, että lukiolaiset ovat saaneet merkitä lomakkeeseen iän, sukupuolen sekä opiskeluvuotensa. Jokainen lomake numeroitiin erikseen. Näin on menetelty, jotta jokaisen kyselylomakkeen täyttäneen opiskelijan anonymiteetti on voitu taata.

Kyselylomakkeiden suhteen ilmeni kuitenkin joitakin teknisiä ongelmia ja vaikeuksia, eikä kaikkia lomakkeita voinut joka tapauksessa ottaa osaksi otantaa. Siksi vastausten lukumäärä ja otanta vaihtelevat jonkin verran riippuen siitä analysoinko avoimia kysymyksiä vai väittämiä. Kyselylomake oli saatettu täyttää siten, että osa vastauksista on vertailukelpoisia, mutta puolet lomakkeesta on jätetty tyhjäksi. Analyysivaiheessa on kuitenkin aina selvennetty, mikä kunkin analysoitavan osion otanta on.

3.3. Aineisto ja tutkimusetiikka

Tutkimuksessa on huomioitu tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimat humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet. Tutkimusetiikan huomioiminen oli erityisen tärkeää, koska suurin osa tutkimukseen osallistuneista lukiolaisista oli alaikäisiä. TENKin tutkimuseettisten periaatteiden mukaan on alaikäisiä kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä ja heillä on oikeus saada vaikuttaa asioihin, jotka koskevat heitä itseään. Näin ollen tutkimuksessa ei voida lähteä liikkeelle siitä, että ala-ikäisiä tutkittaessa olisi aina pyydettävä erillinen huoltajan suostumus.¹¹ Perusteena tälle on muun muassa se, että lapsen ja huoltajan välillä voi olla erilaisia arvo- ja eturistiriitoja¹², jolloin huoltajan luvan kysyminen voi vaarantaa kattavan aineiston ja tutkimustiedon saavuttamisen ja voi siten vaarantaa lain määräämän itsemäärämisoikeuden. (TENK 2009, 5).

Tutkimuksessa on toimittu myös muilta osin TENKin eettisten periaatteiden mukaisesti. Tutkimuksessa on kunnioitettu haastateltavien itsemäärämisoikeutta ja vapaahetuisuutta. Periaatteiden mukaisesti tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista ja pohjautua lisäksi riittävään tietoon. Vapaaehtoisuus ilmenee tutkittavien omasta suostumuksesta, joka voi olla kirjallinen tai suullinen.¹³ Mikäli suostumus ei ole kuulunut äänitteestä, on se varmistettu haastateltavilta jälkikäteen. Haastateltavia on informoitu etukäteen tutkimuksen sisällöstä ja tarkoituksesta ennen haastattelua. Haastateltavia on myös ohjeistettu siitä, että heillä on myöhemmin täysi oikeus vetäytyä tutkimuksesta, mikäli he kokevat, että eivät ole halukkaita osallistumaan tutkimukseen.

Lukioissa kerättyä aineistoa varten on opettajan suostumuksen lisäksi pyydetty tutkimuslupa myös lukioden rehtoreilta. Tutkimusetiikka on myös huomioitu tutkimusaineiston käsittelyssä sekä säilyttämisessä. Kuten TENK ohjeistuksessaan (2009, 11) huomauttaa, on syytä muistaa, että oli materiaali olemassa sitten sähköisessä tai

¹¹ Yksityisessä lukiossa toteutettavaa haastattelua varten lukion rehtori kuitenkin edellytti, että haastatteluun osallistuva lukiolainen saa vanhempiensa kirjallisen suostumuksen. Kirjallinen suostumuslomake jäi lukion uskonnonopettajan haltuun.

¹² Uskonnonopetuksen voidaan katsoa olevan teema, johon voi liittyä sukupolvien välisiä arvo- tai eturistiriitoja.

¹³ Haastateltavien suostumus on vielä varmistettu haastattelun aluksi ja tutkimuksen perustiedot on kerrattu haastattelun alussa uudelleen.

paperisessa muodossa, on tutkijalla velvollisuus huolehtia aineiston oikeasta säilyttämisestä. Koska ihmistieteissä tutkimukset eivät ole aina toistettavissa, tulee tieteilijällä olla mahdollisuus todistaa tuloksensa aineiston avulla. Tämän vuoksi aineisto on arkistoitava huolella, mikä myös vähentää tarvetta kerätä uudelleen tarpeettomasti aineistoa. Arkistoinnin ohessa on myös syytä huolehtia tutkittavien anonymiteetin suojaamisesta. Arkistoinnin yhteydessä aineistolle on myös asetettava tarkat jatkokäytön ehdot ja on syytä muistaa, että aineistoa on sallittua käyttää vain tutkimustarkoituksiin (TENK 2009, 11). Tässä tapauksessa nauhoitetut haastattelut ja litteraatiot ovat sähköisessä muodossa tutkijan hallussa salasanasuojatulla tietokoneella.

4. USKONNONOPETUKSEN TAUSTAT

Tässä luvussa käsitellään uskonnonopetuksen taustoja sekä syvennyttään uskonnonopetukseen ilmiönä ja käsitellään uskonnonopetuksen luonnetta. Aluksi tarkastellaan uskonnonopetuksen historiaa ja kehitystä Suomessa. Toiseksi teksti johdattelee lukijan lyhyesti uskonnonopetukseen muualla Euroopassa ja luo katsauksen oppiaineen tilasta ja opetustavoista Suomen rajojen ulkopuolella. Tämän jälkeen luvussa tarkastellaan tämän päivän uskonnonopetusta Suomessa ja luodaan kuva siitä, miten uskontoa opetetaan ja mistä lähtökohdista opetusta annetaan. Lopuksi tarkastellaan uskonnonopetuksen mahdollisia tulevaisuuden suuntauksia Suomessa.

4.1. Uskonnonopetuksen historia Suomessa

Suomalainen koulujärjestelmä on kehittynyt nykyiseen muotoonsa useiden vuosisatojen aikana eikä kehitys ole pysähtynyt vielä tänä päivänäkään. Koulujärjestelmän kehittyessä myös oppiaineet ovat kehittyneet, muuttuneet ja vaihtuneet kuluneiden vuosien saatossa. Siinä missä osa oppiaineista on säilynyt aina tähän päivään asti joskin omaan aikakauteensa mukautuen,¹⁴ on osa oppiaineista puolestaan kuollut ja hautautunut historiaan uumeniin.¹⁵

Koululaitoksen - saatika uskonnonopetuksen - historiaa ei voi tarkastella ilman, että samalla tarkastelee myös kristinuskon historiaa Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Vaikka koululaitoksen historia yltää aikaan ennen luterilaisuutta ja kulminoituu erityisesti Turun katedraalikouluun, on Suomen koululaitos ja uskonnonopetus kehittynyt pitkälti evankelis-luterilaisen kirkon vaikutusvallan alaisuudessa. 1500-luvun myötä uskonnonopetuksessa alkoi tapahtua vähitellen muutoksia, kun uskonpuhdistus saapui viimein Ruotsi-Suomeen tuoden mukanaan ajatuksen kansallisvaltiosta sekä luterilaisesta

¹⁴ Esimerkiksi Lahden kaupungin kansakoulun vuoden 1914 opetussuunnitelman mukaan uskonto on yksi koulussa opetettavista aineista, joskin opetus oli erittäin raamattukeskeistä ja rakentunut Raamatun ja sen tekstien ympärille.

¹⁵ Esimerkkinä tällaisesta kuolleesta oppiaineesta mainittakoon havainto-opetus. Lahden kaupungin kansakoulun vuoden 1914 opetussuunnitelman mukaan oppiaineen tavoitteet ensimmäisen luokan oppilaille olivat: *”Kotieläimet, niiden ulkomuoto, merkitys ihmisille sekä sen ohessa ihmisten tärkeimmät velvollisuudet eläimiä kohtaan. Pieniä satuja ja kertomuksia. Keskusteluja kuvataulujen johdosta. Keskustelua esineistä: veitsi j.n.e.”*

opista. Uskonpuhdistuksen myötä luterilaisuuden korostama koko kansan opetus alkoi muuttaa opetuksen perusteita. Vaikka uudessa valtionkirkkojärjestelmässä koululaitos alkoi siirtyä vähitellen yhä enemmän valtiovallan vastuulle¹⁶, jatkoivat yhä niin piispat kuin myös tuomiokapitulit koulujen toiminnan ohjaamista (Kallioniemi 2005, 12; Sakaranaho 2013, 228; Mikä Reformaatio, Reformaatio 2017 -verkkoaineisto).

1600-luvun puolella suomalainen koulujärjestelmä alkoi viimein hahmottua. Kaupunki- ja katedraalikoulujen tilalle tuli kolmiportainen koulujärjestelmä. Järjestelmän ensimmäinen porras käsitti lastenkoulut eli pedagogiot, toinen porras triviaalikoulut ja kolmas porras lukiot. Näin syntyi perusta oppikoululaitokselle. Koululaitos ei uudistuksista huolimatta tavoittanut koko kansaa, mikä ei palvellut luterilaisen kirkon päämääriä. Kirkon tavoite oli, että jokainen kansalainen pystyisi lukemaan Raamattua itsenäisesti. Tavoitteen saavuttamiseksi kehittyi kirkollinen kansanopetus.¹⁷ Opetus tapahtui niin kotona kuin lukkarikouluissa, joissa lukkarit opettivat lukutaitoa pappien apuna. Opetustilaisuuksina toimivat myös kinkerit sekä pappien vetämät rippikoulut, jotka saivat alkunsa ja kehittyivät 1700-luvulla. Kirkko piti huolta kansan sivistyksestä ja opetuksesta myös 1800-luvulla erilaisissa pyhä- ja pientenlastenkouluissa sekä kansan suosimissa kiertokouluissa, joka oli edullinen järjestää ja joka sopi hyvin harvaan asutulle maaseudulle. (Kallioniemi 2005, 12-13 & Lipponen 2006, 57).

1800-luvulla syntyi ajatus kansakoulun perustamisesta.¹⁸ Kansakouluuute miellytti eri tahoja läpi poliittisen kentän, vaikka tuohon aikaan koulutuksen päämäärät ja tavoitteet olivatkin hyvin tiukasti sidoksissa sukupuoleen ja sosiaaliluokkaan (Lipponen 2006, 49-50). Kansakoulun aatteellinen pohja perustui kristilliseen katsomukseen, vaikka

¹⁶ Roomalaiskatolinen kirkko antoi opetusta niin Turun katedraalikouluissa, kaupunkikouluissa kuin luostarikouluissa. Näistä 1200-luvulla toiminutta Turun katedraalikoulua voidaan pitää sangen säännöllisen ja keskiajan yhtenäiskulttuurin hengessä järjestetyn kirkon ylläpitämän opetustoiminnan syntypaikkana. Reformaation myötä luostarikoulut kuitenkin lakkautettiin, mutta kaupunki- ja katedraalikoulut saivat jatkaa toimintaansa. Kallioniemi 2005, 12.

¹⁷ Reformaattori Martti Lutherin ajatusten mukaisesti tuli uskonnon olla oma itsenäinen oppiaineensa, jonka keskeisenä sisältönä toimi katekismus. Lutherin ajatusten mukaisesti myös suomalainen kirkollinen kansanopetus piti keskeisimpänä tavoitteenaan katekismuksen opettamista. Kallioniemi 2005, 12 & Mikä reformaatio? Reformaatio 2017.

¹⁸ 1800-luvun puolivälin tienoilla oli senaattia myöten syntynyt selkeä ymmärrys siitä, että kouluhallinto oli järjestettävä uudelleen. Kansakouluuutteen keskeisimmät puuhamiehet Cygnaeus ja Snellman katsoivat (joskin eri syistä), että kirkko ja koulu tuli erottaa toisistaan. Lopulta koulun irtaantuminen kirkon ikeen alta lähti liikkeelle itsensä keisari Aleksanteri II toivomuksesta, kun hän katsoi tarpeelliseksi ryhtyä selvittämään kansanopetuksen tilaa. Kirkon piirissä tämä herätti muutostavastarintaa, kun taasen talonpojat osaltaan kannattivat ajatusta kirkon ja koulun erottamisesta toisistaan. Lipponen 2006, 58-61.

perustamisen taustalla oli myös syynä kirkollisen kansanopetuksen riittämättömyys kansan sivistämisessä (Kallioniemi 2005, 13). Kansakoululaitoksen perustamisen taustalla vaikutti myös ajatus siitä, että menestyksessä koulu vaatii hyvää opettajakoulutusta, josta valtion tuli huolehtia. Uskonto oppiaineena herätti kuitenkin keskustelua ja esimerkiksi Snellman katsoi, että sen opettaminen kansakouluissa oli syytä jättää papiston hoidettavaksi (Lipponen 2006, 53-54).

Kansakouluasetus hyväksyttiin vuonna 1866¹⁹ ja vuotta myöhemmin hyväksyttiin myös uusi kirkkolaki, joka erotti koulujen johdon tuomiokapituleista. Lopulta vuoden 1869 asetuksen myötä Suomeen saatettiin perustaa kirkkoon nähden täysin itsenäinen Suomen koulutoimen ylihallitus. Vaikka kirkko ja koulu olivatkin nyt virallisesti toisistaan erotettu, ei kirkon vaikutusvalta kansanopetuksen järjestäjänä suinkaan heikentynyt, sillä kirkko keskittyi kiertokoulujärjestelmänsä kehittämiseen ja tavoitti siten paljon suuremman määrän oppilaita kuin kansakoulu (Lipponen 2006, 61-62).

Suomi itsenäistyi vuonna 1917. 1900-luvun alussa kirkon ja koulutusjärjestelmän siteet puhuttivat, ja niin sivistyneistö kuin sosialistit²⁰ vaativat kirkon ja valtion erottamista toisistaan. Kaksi vuotta myöhemmin, vuonna 1919 hyväksyttiin niin uusi hallitusmuoto kuin perustuslaki, jonka myötä valtiosta tuli virallisesti uskonnollisesti neutraali, joskin luterilaisen kirkon pitkäaikainen vaikutus näkyi yhä ja kirkko sai toimia kansankirkkona etuuksineen. Uuden perustuslain myötä kansalaisille taattiin kuitenkin samalla täysi uskonnonvapaus (Kallioniemi 2005, 14 & Sakaranaho 2013, 229).

Vuosi 1922 toi mukanaan jälleen muutosten havinaa, kun valtiovalta säati uuden uskonnonvapauslain, joka takasi myös oikeuden olla kuulumatta mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Uusi laki määritteli myös ensimmäistä kertaa oppilaan oikeuden saada oman uskontonsa opetusta kansakoulussa (Sakaranaho 2013, 230). Uskonnonvapauslaki ei tosin ottanut kantaa uskonnonopetuksen sisältöön, vaan laissa yksinkertaisesti todettiin, että kansakouluissa annettava uskonnonopetus ei saanut olla muodoltaan sellaista, että se olisi

¹⁹ Kansakoulu tuli pakolliseksi myöhemmin, vasta vuonna 1921, kun laki pakollisesta kunnallisesta alakansakoulusta säädettiin. Kallioniemi 2005, 13.

²⁰ Esimerkiksi työväenliikkeen vuoden 1903 Forssan julistuksessa listatuissa *Sosiaalidemokraattisen puolueen lähimpinä vaatimuksina* kohdan viisi mukaisesti vaadittiin, että *"Uskonto on julistettava yksityisasiaksi. Kirkko on erotettava valtiosta ja kirkolliset sekä uskonnolliset yhdyskunnat katsottava yksityisiksi yhdistyksiksi, jotka itse järjestävät sisälliset asiansa. Uskonnonopetus on poistettava kouluista."*

ollut ristiriidassa kotien uskonnollisten näkemysten kanssa (Ubani 2013, 57). Vuotta myöhemmin, 1923 kansakoululaki määräsi, että kouluissa tuli opettaa uskontoa ja etiikkaa oppilaiden enemmistön tunnustuksen mukaisesti (Sakaranaho 2012, 230). Kuitenkin oli mahdollista, että oppilas voitiin vapauttaa opetuksesta, mikäli hän ei ollut kyseisen enemmistön tunnustavan uskontokunnan - eli luterilaisen kirkon - jäsen. Mikäli koulussa kuitenkin oli vähintään kaksikymmentä oppilasta, jotka kaikki tunnustivat samaa valtavirrasta poikkeavaa uskontoa, oli oppilaille lain mukaan järjestettävä heidän uskontonsa mukaista opetusta. Tunnustuksetonta uskonnon historiaa ja siveysoppia oli puolestaan järjestettävä oppilaille, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen ryhmään (Kallioniemi 2005, 15).

Vaikka uusia lakeja säädettiinkin, oli tilanne todellisuudessa pitkälti muuttumaton, mikä näkyi myös koulujen arjessa.²¹ Kansakouluissa koulupäivä alkoi hartaushetkellä, joka sisälsi niin rukouksia, virsien veisaamista kuin raamatunlukua. Kirkon ja valtion suhde oli siis yhä hyvin läheinen huolimatta valtion virallisesta uskonnollisesta neutraliteetista. Vasta vuonna 1937 kirkkoon kuulumattomalla oppilaalla oli oikeus huoltajan pyynnöstä saada vapautus aamuhartaudesta (Ubani 2013, 57).

1950-luvulla myös vähemmistöuskontojen asema parani, kun oman uskonnon opetuksen tarjoamiseen vaadittiin enää vain kahdeksan oppilasta. Myös uskontokuntaan kuulumattomien asema parani, sillä uskontojen historian ja siveysopin opetusryhmän perustamiseen tarvittiin enää ainoastaan viisi oppilasta. Myös ortodoksien asema parani, koska vuoden 1923 lain mukaisesti opetusryhmään tarvittiin 20 oppilasta, mikä tarkoitti käytännössä sitä, että hyvin usein ortodoksikirkko tarjosi uskonnonopetusta. 1950-luvun uudistusten myötä suurin osa ortodoksioppilaista saattoi viimein siirtyä kunnallisen opetuksen piiriin (Ubani 2013, 59; 61).

Uskonnonopetus puhutti jälleen peruskoulu-uudistuksen myötä 1960-luvulla. Aluksi opetuksen oli tarkoitus olla luonteeltaan tunnustuksellista, mikä olisi tarkoittanut sitä, että

²¹ Esimerkiksi vasta vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmassa uskonnonopetusta nähti enää rippikoulun esiopetuksena, vaan uskonnonopetuksen katsottiin pikemminkin olevan merkityksellistä yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Näin hyväksi kristityksi kasvattamisen sijaan uskonnonopetuksen merkitys vaihtui enemmänkin kansalaiskasvatukseksi, joka painotti yksilön kehittymistä. Kallioniemi 2005, 15.

oppilaat olisivat jakautuneet ryhmiin taustansa perusteella. Tämän kuitenkin katsottiin olevan vastoin peruskoulun perustavanlaatuaista tarkoitusta tarjota sama koulutus kaikille taustoista riippumatta. Myös Suomessa tiedostettiin muualla Euroopassa tapahtuvat uskonnonopetuksen muutokset ja ratkaisut. Uskonnonopetuksen tilalle tarjottiin objektiivista uskonnon historian ja siveysopin oppiainetta, mikä ei kuitenkaan toteutunut. Uskonnonopetus säilytti tunnustuksellisen luonteensa, joskin opetussuunnitelman tarkennuttua tunnustuksellisuus ei tarkoittanut enää dogmaattista oikeaoppisuutta, vaan oppilaan uskonnollisuuden ja kokonaispersoonallisuuden kehityksen tukemista kristilliseltä pohjalta. Todellisuus oli kuitenkin se, että kansakouluun verrattuna peruskoulun opetussisältö ei muuttunut oleellisesti (Ubani 2013, 61-62; 64). Vaikka opetuksen sisältö pysyikin samankaltaisena, muuttuivat opetuksen tavoitteet peruskoulun periaatteiden mukaisesti. Tavoitteiden mukaisesti opetus tähtäsi uskonnollisen, eettisen ja esteettisiä arvoja kunnioittavan kulttuuri-ihmisen kasvattamiseen, mikä tarkoitti siis sitä, että opetuksessa pyrittiin myös toisen vakaumuksen ja maailmankatsomuksen arvostamiseen (Kallioniemi 2005, 16).

Kansa- ja peruskouluun nähden oppikoulujärjestelmä - josta myöhemmin kehittyi lukio - uudistui huomattavasti hitaammin. Oppikoulu siirtyi maallisen valvonnan alle jo 1869, kun kouluylihallitus siirtyi valvomaan oppikoulujärjestelmää tuomiokapitulien sijaan.²² Uskonnonopetus säilyi oppikouluissa pitkään vuoden 1872 säädetyн koulujärjestyksen mukaisesti eli uskonnonopetuksen tuli olla evankelis-luterilaisen opin mukaista. Koska kansakoulun uudistukset eivät koskeneet oppikoulua, ei muihin uskontokuntaan kuulumattomille tai uskonottomille oppilaille järjestetty laisinkaan opetusta, vaan heidät vapautettiin katsomusopetuksesta kokonaan. Kun peruskoulu rakennettiin ja uskonnonopetuksen luonnetta pohdittiin uudelleen, ei tämäkään näkynyt oppikouluissa, joissa uskonnonopetuksen tavoitteena oli edelleen pyrkiä perehdyttämään oppilaita omaksumaan kristillinen vakaumus ja siihen kuuluva elämänsenne. Muutoksia oppikoulun uskonnonopetukseen saatiin vasta 1980-luvulla kurssimuotoiseen lukioon siirryttäessä (Kallioniemi 2005, 13; 15-17).

²² Katso yllä.

Vuoden 1985 koululainsäädännön muutos myllersi opetuksen kenttää perusteellisesti, sillä entinen uskontojen historian ja siveysopin oppiaine korvattiin täysin uudella elämänkatsomustiedolla. Näin uskontokuntiin kuulumattomat saivat uuden oppiaineen, jonka muotoutumiseen vaikuttivat niin YK:n ihmisoikeuksien julistus kuin humanismi ja filosofia. Koululainsäädännön uudistuksessa ei tosin tapahtunut kovinkaan suuria muutoksia vähemmistöuskontojen opetuksen suhteen (Ubani 2013, 65).

4.2. Uskonnonopetus Eurooppalaisessa kontekstissa

Oppiaineena uskonto poikkeaa hyvin paljon esimerkiksi matematiikasta, joka on varsin universaali aine. Maasta tai maanosasta riippuen uskonto puolestaan on muovautunut kunkin maan historiallisen ja kulttuurisen kehityksen sekä tarpeiden mukaan. Alaluvussa 4.1. kävi ilmi, miten voimakkaasti evankelis-luterilainen kirkko on vaikuttanut uskonnonopetukseen ja jopa kotikasvatukseen historian saatossa. Evankelis-luterilainen kirkko ei kuitenkaan ole vaikuttanut samalla tavalla muissa Euroopan maissa, kuten esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Ranskassa, joissa uskonnonopetus on käynyt läpi täysin erilaisen tarinan. Seuraavaksi on siis syytä tarkastella uskonnonopetusta muualla Euroopassa.

Myös länsinaapurissamme Ruotsissa²³ uskonpuhdistus ja luterilaisuus ovat vaikuttaneet maan kulttuuriin ja uskonnonopetukseen. Tämän päivän Ruotsissa opetus vaikuttaa maalliselta eikä koulujärjestelmää saatika ruotsalaista kulttuuria pidetä juurikaan uskonnollisena. Ruotsissa religionkunskap²⁴ on kaikille pakollinen oppiaine, joka korostaa niin tieteellistä kuin ihmislähtöistä lähestymistapaa uskontoihin.²⁵ Uskonnollisten kysymysten lisäksi aineessa käsitellään niin eettisiä kysymyksiä kuin asenteita uskontoja kohtaan. Ruotsalainen uskonnonopetus pyrkii kaikin tavoin erittäin objektiiviseen lähestymistapaan ja opetus käsittelee eri uskontoja sekä niin uskonnollisia kuin

²³ Ruotsin uskonnonopetuksen mallia voidaan kutsua uskontotiedelähtöiseksi opetusmalliksi, jolle on tyypillistä, että opetuksesta vastaa valtiovalta. Uskontotiedelähtöisessä mallissa opetus tähtää yleensä neutraaliin ja arvovapaaseen opetukseen. Schreiner 2005, 77-78.

²⁴ Vapaasti käännettynä uskontotieto.

²⁵ Toisaalta, vähemmistöjen kuten esimerkiksi muslimien kohdalla, uskonnollisen perinteen välittäminen jälkipolville koetaan tärkeäksi. Tämän vuoksi jotkut muslimioppilaat saavat lisäopetusta kotona, toiset osallistuvat iltapäivisin erillisille täydentäville tunneille. Ruotsissa jotkin islamilaiset järjestöt saavatkin valtion tukea opetuksen järjestämiseen. Berglund 2015, 267.

uskonnottomia katsomuksia. Jos Ruotsia ja sen järjestelmää siirtyy kuitenkin katsomaan toisen maan kansalaisen silmin, voi järjestelmä puolestaan (ja ehkä jopa yllättäen) näyttäytyä täysin periluterilaisena. Ruotsissa esimerkiksi kouluvuosi rytmittyy hyvin pitkälti kristinuskon mukaan (Berglund 2013, 165-166 & Bryne 2014, 81).

Norjassa uskonnonopetus oli virallisesti sidoksissa kirkkoon aina vuoteen 1969 asti, jolloin kirkko ja koulu erotettiin virallisesti toisistaan. Kirkon läsnäolo näkyi kuitenkin kouluissa aina 1990-luvulle saakka, jolloin kirkon asemaa alettiin kritisoida vähemmistöjen oikeuksien loukkaamisesta. Vuonna 1997 Norjassa esiteltiin KRL (Kristillisyys, Uskonto ja Etiikka) niminen oppiaine, jonka tarkoitus oli opettaa paitsi kristinuskon perusperiaatteet myös muista uskontokunnista sekä etiikasta. Vaikka tuohon aikaan noin 90% norjalaisista oli kristittyjä ja oppiaineen sisällöstä vain hieman reilu puolet kristinuskoon keskittyvää, sai KRL kuitenkin kritiikkiä niin sekulaareilta humanisteilta kuin vähemmistöuskontojen edustajilta, erityisesti muslimeilta. Tämä johti siihen, että niin sekulaarit kuin muslimiperheetkin haastoivat Norjan valtion oikeuteen. Pitkän vastustuksen jälkeen KRL vaihtui vuonna 2008 RLE (Uskonto, Elämän filosofia ja Etiikka) aineeksi. Syitä muutokseen olivat muun muassa Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen lausunto siitä, että KRL rikkoo ihmisoikeuksia. Lisäksi KRL:n ei katsottu edistävän uskontojen välistä ymmärrystä, kunnioitusta ja dialogia. Kuitenkin kristinuskon painotusta uudessakin oppiaineessa perusteltiin muun muassa kulttuuriperinnöllisin merkityksin. Uudistunut uskonnonopetus johti kuitenkin siihen, että oikeudenkäynnin myötä taattu vanhempien oikeus vetää lapsensa pois uskonnon tunneilta kävi tarpeettomaksi, koska uusi oppiaine keskittyi niin suuriin kuin pieniin uskontoihin että katsomuksiin. (Andreassen 2013, 137-140 & Bryne 2014, 83).

Luterilaisuus on ollut Suomen, Ruotsin ja Norjan lisäksi vallitseva uskonto myös Tanskassa noin puolen vuosituhannen ajan. Uskonnonopetus²⁶ on ollut kiivas keskustelun aihe ja herättänyt runsaasti debattia usealla eri tasolla. Tanskalainen koulujärjestelmä onkin esimerkiksi Suomen järjestelmään nähden poikkeuksellinen, sillä kristillisiä kouluja on maassa verrattain paljon, minkä vuoksi uskonnonopetus on tällöin tunnustuksellista. Tanskassa valtiollisella tasolla lukion uskonnonopetus on kuitenkin hyvin objektiivista,

²⁶ Tanskassa oppiaineesta käytetään nimitystä *religionkunskap*.

jokseenkin uskontotieteen kaltaista ja opetus käsittelee niin kristinuskoa kuin maailmanuskontoja. Julkisissa kouluissa ja erityisesti kaupungeissa luokat koostuvat usean eri kulttuurin ja uskontokunnan edustajista Opetuksessa on kuitenkin havaittavissa islampainotteisuutta, mikä on herättänyt Tanskassa poliittista keskustelua. (Jensen & al. 2013, 185; 201; 205).

Isossa-Britanniassa uskonto on opetettava aine kaikissa kouluissa. Maan koulujärjestelmä on Suomen järjestelmään verrattuna kuitenkin huomattavasti monipuolisempi, ja Britanniassa onkin eri uskonnollisten yhdyskuntien ylläpitämiä kouluja. Opetusjärjestelmä lepää koulujen runsaan määrän ja kirjon vuoksi paikallisten opetusviranomaisten harteilla. Iso-Britannia on myös varsin monikulttuurinen maa, mikä näkyy myös opetuksessa. Opetuksen sisältöön kuuluvat kristinuskon lisäksi niin juutalaisuus ja islam kuin buddhalaisuus, hindulaisuus ja sikhiläisyys. Paikallisiin opetussuunnitelmiin saattaa sisältyä myös pienempiä uskontoja ja katsomuksellisia ulottuvuuksia (Kallioniemi 2005, 99; 101-103; Bryne 2014, 87-89).

Saksassa maan historia on omalta osaltaan vaikuttanut opetukseen. Ensinnäkin natsi-ideologian puuttuminen kirkkoon ja sen toimintaan sekä teologian manipuloiminen ovat olleet nykytilanteeseen vaikuttavia merkittäviä tekijöitä siinä missä kylmän sodan aikainen Saksojen kahtiajakokin. (Mitchell 2005, 88-89). Saksan linjaus on, että uskonnonopetusta tulee antaa uskonnollisten yhdyskuntien viitoituksen mukaisesti. Käytännössä tämä linjaus on toteutettu siten, että Saksan osavaltioiden hallinnon ja erilaisten paikallisten seurakuntien välillä vallitsee uskonnonopetusta määrittelevä sopimus. Kristillisten kirkkokuntien lisäksi myös juutalaiset ja ortodoksit järjestävät oman uskonnonopetuksensa.²⁷ Islamin opetuksen asema on kuitenkin vielä suurelta osin kysymysmerkki, mutta osavaltiot ovat käyneet keskustelua islamin mukaisen uskonnonopetuksen järjestämisestä. Verrattuna kristilliseen uskonnonopetukseen, on islamin tilanne ongelmallisempi sillä toisin kuin kirkot, eivät muslimiyhdyskunnat ole samaan tapaan organisoituneita, mikä osaltaan hankaloittaa opetuksen suunnittelua ja järjestämistä. Saksan sisällä Berliini on kuitenkin oma poikkeuksensa, sillä toisin kuin

²⁷ Uskonnollisten yhdyskuntien järjestämää uskonnonopetusta voidaan kutsua tunnustuskuntalähtöiseksi malliksi. Saksan lisäksi malli on voimassa esimerkiksi Ranskassa uskonnollisten yhdyskuntien ylläpitämissä kouluissa. Tällaisissa malleissa opetus on yleensä vaihtelevaa ja kirjavaa Schreiner 2005, 77-78.

muualla Saksassa, opetetaan Berliinissä kaikille keskikoululaisille yhteistä, ”pakollista” etiikan oppiainetta. (Schreiner 2005, 84; Bryne 2014, 84-86).

Maat, joissa roomalaiskatolinen kirkko on hyvin vaikutusvaltainen, ovat puolestaan oma lukunsa, sillä niissä uskonto on hyvin voimakkaasti osa kulttuuria. Esimerkiksi Italiassa, Espanjassa, Portugalissa ja Puolassa katolilaisuudella on vahva ja dominoiva ote uskonnonopetukseen. Italiassa katolilaisuuden ylivalta onkin johtanut siihen, että pienet protestanttiset kirkot eivät hyödynnä (tai eivät voi hyödyntää) lain suoma mahdollisuutta järjestää uskonnonopetusta. Tämän seurauksena pienet kirkkokunnat ovat alkaneet vastustaa kouluissa annettavaa uskonnonopetusta ylipäättään. Roomalaiskatolisen kirkon dominoivan aseman vastakohtana on puolestaan Ranska, jossa noudatettava laïcité-periaate ei anna uskonnolle minkäänlaista jalansijaa julkisissa kouluissa, mutta monet ranskalaiset käyvätkin yksityisissä, katolilaisissa kouluissa (Schreiner 2005, 76-77). Ranskassa on kuitenkin käyty keskustelua monikulttuurisen yhteiskunnan ja uskontojen ymmärtämisen tarpeesta. Koulun, uskonnon ja laïcité-periaatteen suhdetta onkin punnittu ja uskontojen ymmärtämisen tarkeys on tunnustettu seikka, vaikkakin erillistä oppiainetta uskonnosta ei olla oltu valmiita tekemään (Konttori 2015, 143-144).

4.3. Uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen järjestäminen

Uskonnonopetusta tarjotaan nykyisessä opetusjärjestelmässä aina alakoulusta lukioon. Opetus on järjestettävä siten, että opetus tapahtuu sellaisen Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesti, johon oppilaiden enemmistö kuuluu.²⁸ Tämä periaate koskee niin perusopetusta kuin lukio-opetusta (OPH-56-2018, 1 & OPH-76-2018, 1). Samaisten pykälien mukaisesti enemmistön mukaan järjestettävään opetukseen saavat osallistua myös muihin uskontokuntiin kuuluvat oppilaat ja opiskelijat tai uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat ja opiskelijat. Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, että uskonnonopetus järjestetään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon opetusten mukaisesti valta-osan suomalaisista kuuluessa evankelis-luterilaiseen kirkkoon.²⁹

²⁸ Suomi on Schreinerin (2005) esittelemien uskonnonopetuksen mallien suhteen väliinputoaja. Uskonnonopetus pyrkii arvovapauteen ja yleissivistävyyteen, mutta se järjestetään pääsääntöisesti luterilaisuuden pohjalta. Näin ollen suomalainen uskonnonopetuksen malli ei ole suoranaisesti tunnustuskuntalähtöinen eikä uskontotiedelähtöinen.

²⁹ Vuonna 2018 evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu noin 69,7% suomalaisista eli noin 3,8 miljoonaa suomalaista. Kirkon tilastoja: <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa>

Suomessa on kuitenkin suuri joukko ihmisiä, jotka eivät kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Heidän kohdallaan uskonnonopetuksessa sovelletaan niin kutsuttua kolmen oppilaan sääntöä. Kolmen oppilaan säännön mukaisesti opetuksen tarjoajan on järjestettävä elämäkatsomustiedon tai oppilaan oman uskonnon mukaista opetusta, jos opetusryhmän koko on vähintään kolmen oppilaan suuruinen. Mikäli kyseessä on jonkin muun uskonnon opetus, tulee oppilaan olla rekisteröidyn uskonnollisen yhdistyksen jäsen ollakseen oikeutettu opetukseen. Opetuksen järjestäjällä on myös oikeus vaatia huoltajalta selvitystä oppilaan uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Mikäli kolmen oppilaan sääntö ei muiden uskontokuntien osalta täyty eikä oppilas osallistu enemmistöopetukseen, oppilaalle voidaan huoltajan pyynnöstä opettaa elämäkatsomustietoa. Kolmen oppilaan säännön täyttymiseksi lasketaan yhteen kaikki saman opetuksen järjestyksen alaisuudessa olevat perusopetuksen koulut oppilaineen. Jos opetusryhmä puolestaan kutistuu alle kolmeen kesken opetuksen, opetus hoidetaan tästä huolimatta loppuun. Jos oppilas puolestaan kuuluu useampaan uskonnolliseen yhteiskuntaan, päättää huoltaja siitä, minkä ryhmän mukaiseen opetukseen oppilas osallistuu (OPH56-2018, 1-2). Kolmen oppilaan sääntöä sovelletaan samoin periaattein myös lukio-opetuksessa (OPH-76-2018, 1-2).

Joissakin tapauksissa oppilas tai opiskelija voi osallistua myös uskonnollisen yhdyskunnan järjestämään opetukseen, mikäli oppilas tai opiskelija ei osallistu enemmistön mukaan järjestettyyn opetukseen, elämäkatsomustietoon tai opetuksen järjestäjä ei voi tarjota oppilaalle tai opiskelijalle tämän oman uskonnon mukaista opetusta. Tätä varten on kuitenkin toimitettava selvitys kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Uskonnollisen yhdyskunnan järjestämästä opetuksesta ei myöskään merkitä arvosanaa todistukseen (OPH-56-2018, 3 & OPH-76-2018, 2-3). Kenties tunnetuin esimerkki uskontokunnasta, johon kuuluvat nuoret eivät pääsääntöisesti osallistu koulun uskonnonopetukseen vaan oman yhteisönsä järjestämään opetukseen, on Jehovan todistajat. Jehovan todistajat katsovat, että uskonnonopetuksen antaminen lapselle on ensisijaisesti vanhempien tehtävä. He vetoavatkin uskonnonvapauslain 8§, jossa vapautuksesta uskonnonopetukseen säädetään (Koulu ja Jehovan todistajat, 26-27).

On olemassa myös tapauksia, joissa koulut ovat järjestäneet eri katsomusaineiden opetusta samassa ryhmässä. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Kulosaaren yhtenäiskoulu.

Kulosaassa katsomusaineiden opetus on järjestetty siten, että eri uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetus on yhdistetty yhdeksi oppiaineeksi, johon oppilaat osallistuvat (Suomen Kuvalehti 19.8.2015, verkkojulkaisu). Opetushallituksen mukaan tämänkaltaisen opetus on mahdollinen toteuttaa, mutta siinä tulee ottaa huomioon eri oppiaineiden tavoitteet. Opetuksessa tulee huomioida oppilaan oikeus oman uskontokuntansa mukaiseen opetukseen, ja opetusta voidaan antaa yhteisesti vain tietyiltä osin. Lisäksi opettajalla tulee olla pätevyys kuhunkin yhteisesti opetettavaan aineeseen (OPH-56-2018, 3 & OPH-76-2018, 3).

Kaiken kaikkiaan uskonnonopetuksen tulee olla tunnustuksetonta eikä uskonnonopetus siis tarkoita samaa kuin uskonnon harjoittaminen. Opetushallitus on antanut myös omat ohjeensa juhlatilaisuuksiin. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tilaisuuksia, jotka voivat sisältää uskontoon viittaavia elementtejä. Vastaavasti kouluissa voidaan pitää myös uskonnollisia tilaisuuksia tai aamunavauksia, mikäli opetuksen järjestäjä tämän sallii. Uskonnollisiin tilaisuuksiin tai aamunavauksiin osallistumisen ei tule kuitenkaan olla pakollista, vaan koulun on tarjottava myös vaihtoehtoja ja *mielekästä* toimintaa. Perusopetuksen osalta huoltaja päättää, ottaako oppilas osaa uskonnollisiin tilaisuuksiin. Lukiotasolla päätösvalta on opiskelijalla itsellään.³⁰ (OPH-56-2018, 4-7 & OPH-76-2018, 3; 4-6).

Tiivistetysti voitaneen todeta, että mikäli oppilas tai opiskelija kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon, on hänen osallistuttava myös sen mukaiseen uskonnonopetukseen. Mikäli oppilas tai opiskelija ei kuulu kirkkoon, hän osallistuu elämäkatsomustiedon opetukseen. Mikäli oppilas tai opiskelija kuuluu johonkin toiseen rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, hän osallistuu sen mukaiseen opetukseen. Sekä elämäkatsomustiedon että muiden uskontojen opetusryhmien muodostamiseen sovelletaan niin sanottua kolmen oppilaan sääntöä. Joissakin tapauksissa oppilas tai opiskelija voi osallistua myös uskonnollisen yhdyskunnan antamaan opetukseen, jolloin opetuksesta ei anneta arvosanaa todistukseen.

³⁰ Vaikka juhlatilaisuudet ja uskonnolliset tilaisuudet eivät sinänsä ole osa varsinaista uskonnonopetusta, on niitä kuitenkin syytä sivuta, koska ne käsittelevät uskonnon ja monikulttuurisuuden näkymistä kouluympäristössä.

Käytännössä tämä siis tarkoittaa sitä, että ne oppilaat ja opiskelijat, jotka asuvat suurilla paikkakunnilla, ovat periaatteessa etulyöntiasemassa pienten paikkakuntien oppilaisiin ja opiskelijoihin nähden. On todennäköisempää, että suurelta paikkakunnalta - esimerkiksi Helsingistä - löytyy kolme oppilasta tai opiskelijaa, jotka edustavat samaa uskontokuntaa ja voivat siis siten saada oman uskontonsa mukaista opetusta. Esimerkiksi juuri Helsingin kaupungin kouluissa voi evankelis-luterilaisen uskonnon, ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon lisäksi opiskella myös katolilaista uskontoa, islamia, buddhalaisuutta sekä Krishna-opin mukaista uskontoa. Kattavasta oppiaineiden kirjoista huolimatta Helsingin kaupunki myös muistuttaa, että opetusta saadakseen oppilaat voivat joutua siirtymään toiseen kouluun osallistuakseen tunneille. (Oman uskonnon opetus peruskoulussa, Helsinki). Helsingin kaupungin lukioissa opiskeltavien uskontojen määrä on kutakuinkin sama, joskin Krishna-opin mukaista lukio-opetusta ei ole tarjolla. Lukioissa on kuitenkin mahdollista opiskella juutalaisuutta (Uskon opetus lukiossa, Helsinki).

Myöskin Espoossa ja Vantaalla mahdollisuudet oman uskonnon mukaiseen opetukseen ovat hyvät. Espoo tarjoaa katsomusopetusta perusopetuksessa evankelisluterilaisen uskonnon, ortodoksisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon lisäksi niin islamissa, katolisessa uskonnossa, juutalaisessa uskonnossa kuin Krishna-uskonnossa (Katsomusaineet, Espoo). Lukio-opetuksessa Espoo tarjoaa oman uskonnon opetusta niin islamin, katolisen uskonnon kuin ortodoksisen uskonnon osalta (Lukioiden yhteinen kurssitarjonta ja korkeakoulukurssit, Espoo). Vantaalla perusopetuksessa on evankelisluterilaisen- ja ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon lisäksi mahdollista saada opetusta niin katolilaisessa uskonnossa, islamissa, buddhalaisuudessa kuin Krishna-uskonnossa (Pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetus, Vantaa). Lukiokoulutuksen suhteen Vantaa tarjoaa niin evankelis-luterilaisuuden, ortodoksisuuden, islamin kuin elämäkatsomustiedon mukaista opetusta suomenkielisissä lukioissaan (Vantaan suomenkielisten lukioiden opetussuunnitelma, nuorten lukiokoulutus, 2016).

Pääkaupunkiseudun lisäksi myös muut Suomen isommat kaupungit tarjoavat pienempiä paikkakuntia³¹ laajemman skaalan katsomusopetusta. Esimerkiksi Tampereen kaupungin³² opetustarjontaan perusopetuksen suhteen kuuluu evankelis-luterilaisen- ja ortodoksiuskonnon sekä elämäkatsomustiedon lisäksi myös islamin, katolilaisuuden ja bahain opetusta. Lukiotasolla on mahdollista opiskella evankelis-luterilaisen- ja ortodoksi uskonnon sekä elämäkatsomustiedon lisäksi myös islamia (Tampereen kaupunki). Jyväskylässä³³ puolestaan perusopetuksessa on mahdollista opiskella evankelis-luterilaisen- ja ortodoksi uskonnon sekä elämäkatsomustiedon lisäksi myös islamia, juutalaisuutta sekä katolista uskontoa.

Pääsääntöisesti uskonnonopetus on siis järjestetty oppilaiden ja opiskelijoiden enemmistön eli evankelis-luterilaisen uskonnon mukaan. Muut yleisimmät katsomusaineet ovat elämäkatsomustieto sekä ortodoksiuskonto. Valtauskonnosta poiketen pienryhmäisiä uskontoja opetetaan kolmen oppilaan periaatteen mukaisesti, ja opetustarjonta on kattavampi suuremmilla paikkakunnilla. Mitä tämä siis merkitsee käytännössä?

4.4. Opetusmalli nyt ja tulevaisuudessa

Nykyisessä opetusmallissa oppilaat jaotellaan opetettavan uskonnon mukaan. Mallissa hyvää on se, että se tarjoaa mahdollisuuden tutustua omaan uskonnolliseen perinteeseen. Toisaalta juuri tässä piilee myös mallin ongelma - monikulttuurisessa yhteiskunnassa oppilaiden jaottelu ei ole pitkäkestoinen ratkaisu, sillä käytännön järjestelyt kuten esimerkiksi tuntijako voi olla lähes mahdotonta järjestää, mikäli opetettavia uskontoja on useita erilaisia. Samalla muodostuu myös ongelmaksi pätevien pienryhmäisten uskonnonopettajien puute (Kallioniemi 2005, 26). Voidaankin sanoa, että yksi nykyisen

³¹ Esimerkiksi Jämsän lukion opetustarjontaan kuuluu ainoastaan evankelis-luterilainen uskonto sekä elämäkatsomustieto. Toisinaan lukiossa on ollut myös ortodoksien uskonnon opetusryhmiä. (Ahonen, 2019 & Jämsän lukio. Kurssiluettelo 2018-2019). Perusopetuksessa puolestaan on mahdollista saada evankelis-luterilaisen uskonnon, elämäkatsomustiedon sekä ortodoksiuskonnon mukaista opetusta (Käkönen, 2019). Yhden kunnan opetustarjontaa ei luonnollisestikaan voi yleistää koko maahan, mutta se antaa löyhän käsityksen siitä, että opetustarjonta on suppeampaa pienemmillä paikkakunnilla.

³² Tampereen kaupunki vahvisti katsomusaineiden opetustarjonnan 15.1.2019 tiedusteltuani asiaa kaupungilta Twitterissä.

³³ Jyväskylän kaupunki vahvisti katsomusaineiden opetustarjonnan 14.1.2019 tiedusteltuani asiaa kaupungilta Twitterissä.

opetusmallin heikkouksista piilee juuri resursseissa, oli sitten kysymyksessä aika tai henkilöstö.

Nykyistä opetusmallia on kuitenkin kiitelty siitä, että se voi auttaa ehkäisemään radikalisoitumista yhteiskunnassa. Tätä mieltä ovat ainakin teologian tohtori Inkeri Rissanen sekä uskontotieteen professori Tuula Sakaranaho Helsingin Sanomien (2.10.2014, verkkojulkaisu) Vieraskynä-kirjoituksessaan. Rissanen ja Sakaranahon mukaan puutteellinen uskonnon tuntemus on yksi radikalisoitumiseen johtavista syistä. He katsovatkin, että Suomessa kouluissa annettava islamin opetus lisää uskonnon tuntemusta ja siten edesauttaa musliminuoria rakentamaan omaa identiteettiään. Yhteiskunnan tarjoama opetus signaloi, että nuorilla on oikeus identiteettiinsä myös koulussa - hyvä muslimi voi olla myös hyvä kansalainen ja kumpaankin identiteettiin on mahdollisuus sitoutua yhtäaikaaisesti. Oman uskonnon opetus siis vahvistaa käsitystä, että nuoret ovat osa suomalaista yhteiskuntaa, vaikka edustavatkin eri uskontoa kuin valtavirta ja tulevat eri taustoista.

Rissanen ja Sakaranaho ovat nostaneet esille varsin relevantin näkökulman nykyisen opetusmallin hyvistä puolista. Samaa asiaa voi kuitenkin lähestyä useasta eri näkökulmasta, kuten professori Arto Kallioniemi vastineessaan (Helsingin Sanomat 4.10.2014, verkkojulkaisu) teki. Kallioniemi kirjoittaakin, että *”oman uskonnon opetus on tehokas keino sulkea maahanmuuttajat pois sosiaalisesta vertaisryhmästä luokassa.”* Tällä Kallioniemi tarkoittaa sitä, että ryhmäjako eristää nuoret valtakulttuurista ja on siten toiseuttavaa. Eriytetyissä ryhmissä tapahtuva opetus myös haittaa vuoropuhelua edistävien taitojen kehittymistä eikä tarjoa yhtä hyviä valmiuksia uskonnolliseen ja katsomukselliseen yleissivistykseen, jonka merkitys maailmassa kasvaa.

Uskontojen lukutaito sekä vuoropuhelu liittyy olennaisesti katsomukselliseen kompetenssiin, jolla tarkoitetaan henkilön kykyä käsitellä omia uskonnollisten ja katsomuksellisten näkemyksien ulottuuvuksia reflektiivisesti, ja hyödyntää tätä tarkastelua oman maailmankuvan rakentamisessa. Yhtä lailla kompetenssiin sisältyy kyky arvostaa myös muiden vakaumuksellisia käsityksiä sekä valmius dialogiin eri uskonnollisia tai katsomuksellisia edustavien ihmisten kanssa. Yksinkertaistetusti katsomuksellinen

kompetenssi auttaa hahmottamaan uskontojen ja katsomusten moninaisuutta ja käsittelemään sitä rakentavasti (Kallioniemi & al. 2017, 40).

Nykyinen opetusmalli voi siis yhtäältä tukea nuorten identiteetin kehittymistä ja siten edistää ikävien lieveilmiöiden - kuten radikalisoitumisen - syntymistä yhteiskunnassa. Samalla nykyinen opetus tarjoaa myös nuorille mahdollisuuden oppia siitä traditiosta, josta he ovat lähtöisin. Toisaalta opetusmalli vain jakaa nuoret erillisiin ryhmiin ja voi siten edistää toiseuden tunnetta ja rikkoa nuorten välisen sosiaalisen vertaisryhmän. Nykyinen opetus ei myöskään valmista nuoria kovin tehokkaasti uskontojen ja katsomusten väliseen vuoropuheluun tai välttämättä lisää uskontojen lukutaitoa.

Nykyisen uskonnonopetusmallin suurin käytännönongelma lienee kuitenkin resurssipula. Kuten Helsingin kaupungin ohjeistuksista³⁴ käy ilmi, lapset ja nuoret voivat joutua siirtymään koulusta toiseen saadakseen opetusta. Yksi syy tähän lienee juuri Kallioniemenkin mainitsema pula pätevistä opettajista. Opetusalan ammattijärjestön, OAJ:n erityisasiantuntija Tuomo Laakson mukaan esimerkiksi juuri islaminopettajista on Suomessa pulaa. 10 000 muslimioppilasta kohden Suomessa on vain noin parikymmentä pätevää opettajaa, kun todellinen tarve olisi lähemmäs sadan opettajan verran. Tämä on johtanut siihen, että moni opettaja opettaa ainetta ilman muodollista pätevyyttä. Pätevän opettajan löytäminen voi olla hankalaa erityisesti pienillä paikkakunnilla (Keskisuomalainen 30.7.2018).

Onkin varsin luonnollista, että niin opettajilla kuin päättäjillä mutta myös uskonnollisilla yhdyskunnilla on omanlaisensa käsityksensä uskonnonopetuksesta ja oppiaineen suunnasta tulevaisuudessa. Uskonnonopetuksen tilaa ja kehityskulkua onkin pohdittu näiden tahojen osalta myös mediassa. Keskustelu on käynyt toisinaan vilkkaana ja opetuksen lisäksi myös uskonnon yleinen asema koulussa on ollut puheenaiheena.

Juha Sipilän hallituksen opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen pitää oman uskonnon tuntemuksen sekä uskonnollisen lukutaidon hallintaa tärkeänä. Grahn-Laasonen mukaan oman uskonnon uskonnon opetus voi vahvistaa identiteettiä, ehkäistä ääriajattelua ja lisätä

³⁴ Katso yllä.

ymmärrystä muita uskontoja kohtaan. Lisäksi hän myös katsoo, että uskonnonopetuksen järjestäminen on valtion puolesta osoitus siitä, että uskontoja arvostetaan ja pidetään positiivisena voimavarana. Grahn-Laasosen mukaan uskonnonopetus tarjoaakin vahvan pohjan uskontojen väliselle vuoropuhelulle (Kotimaa24, 5.2.2018). Kuten opetusministerin puheista voi päätellä, hän arvostaa nykyistä uskonnonopetuksen mallia. Grahn-Laasonen onkin myös todennut, että uskonnonopetuksen opetukseen ei ole kaavailtu suuria muutoksia, vaikka jo useissa kouluissa opetetaan elämäkatsomustietoa ja uskontoja osittain yhdessä. Hänen mukaansa nykyinen, oman uskonnon opetuksen turvaava malli on osoittanut toimivuutensa, eikä Grahn-Laasosen mukaan opetusta tule integroida lukujärjestysten laatimisen helpottamiseksi tai taloudellisten säästöjen tavoittelemiseksi (YLE, 21.8.2018).

Opettajien osalta nykyisen kaltaisesta uskonnonopetuksesta luopuminen kerää niin kannatusta kuin vastustamistakin. Arto Kallioniemi totesi Helsingin Sanomien haastattelussa (13.9.2017, verkkajulkaisu), että uskonnonopetuksen suhteen tilanne yhteiskunnassa on hyvin jännitteinen ja jakautunut arvoliberaalien ja konservatiivisempien näkemysten kesken, ja uskonnonopetuksesta puhuttaessa vähemmistökysymykset nousevat herkästi pintaan. Kallioniemen mukaan erityisesti ortodoksit vastustavat yhteistä opetusta.

Kirkko ja kaupunki -lehti (9.1.2018) pyrki selvittämään, mitä katsomusaineiden opettajat ajattelevat siitä, miten katsomusopetus tulisi oikein järjestää. Lehti haastatteli neljää eri opettajaa: elämäkatsomustiedon, islamin, ortodoksisen sekä evankelis-luterilaisen uskonnon opettajia. Elämäkatsomustiedon, islamin ja ortodoksisen uskonnon opettajan näkemykset yhteisestä oppiaineesta olivat varsin penseät. Ortodoksista uskontoa opettava Kaarina Lyhykäinen ei pitänyt ajatuksesta, koska hän katsoi, ettei katsomusaine ole arvoneutraali oppiaine. Hän ei myöskään uskonut, että kaikille yhteinen katsomusaine tarjoaisi lapsille ja nuorille samanlaisia kehittymisen mahdollisuuksia kuin oman uskonnon opetus. Islamin opettaja Suaad Onniselkä³⁵ ei puolestaan katsonut uskontotieteellisen lähestymistavan olevan arvoneutraali. Hän piti tärkeänä sitä, että islamia opettaa

³⁵ Onniselän käsitys koulun, islamin ja perheen välisestä suhteesta on samansuuntainen, josta suomalainen islam-aktivisti ja peruskoulun ja lukion islamin lehtori Isra Lehtinen on kirjoittanut. Lehtisen mukaan koulutus on islamissa velvollisuus, jota uskonolliset lähtökohdat tukevat. Vaikka joidenkin muslimiperheiden arjessa koulun ja uskonnon suhteella ei ole merkitystä, on myös perheitä, jotka eivät halua lastensa osallistuvan uskonnollisiin tai muuta kuin islamia edustaviin tilaisuuksiin, jolloin muslimioppilaat ja -opiskelijat on syytä huomioida. Lehtinen 2008, 84-85.

muslimiopettaja, jonka kanssa nuoret voivat haastaa omaa perinnettään. Onniselän mukaan koulujen oma islamin tunti auttaa myös kotouttamaan maahanmuuttajataustaisia nuoria suomalaiseen yhteiskuntaan. Hän myös piti laadukasta oman uskonnon opetusta tärkeänä siksi, että muslimivanhemmilla on mahdollisuus vetää lapsensa pois kouluopetuksesta ja siirtää nämä muslimiyhdyskuntien omaan opetukseen, joka Onniselän mukaan on hyvin konservatiivista.

Toisaalta on myös mahdollista, että opettaja voi toimia sillanrakentajana sekä nuoren tukena arjessa, vaikka opettaja ei olisikaan muslimi. Ruotsalaisessa, yli 1300 nuorta käsittäneessä tutkimuksessa ilmeni, että muslimioppilaista noin 50% turvautuu elämän ongelmatilanteissa opettajan apuun - kun taasen vastaava luku ei-muslimien kohdalla oli vain 5%. Luku on merkittävä, sillä opettajia merkityksellisempiä tahoja nuorten elämässä olivat vain perhe (70%) ja Jumala (58%). Opettajalla saattoi myös olla sovittelijan rooli, jonka turvin hän selitti kulttuurien ja koulun käytänteitä oppilaiden vanhemmille. Lisäksi islamin tuntemuksella voi olla vaikutus opettajan toimintaan ja parempaan vuorovaikutukseen muslimiperheiden kanssa (Berglund 2014, 109-110; 115-116). Berglundin havainnosta mielenkiintoisen tekee se, että ruotsalaisista noin 80% kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon (Bryne 2014, 82). Kuten myös alaluvusta 4.2. ilmenee, ruotsalainen yhteiskunta ja jopa kouluvuosi on rytmittynyt pitkälti luterilaisuuden mukaan. Näistä seikoista huolimatta musliminuoret kuitenkin arvostavat pohjoismaista koulujärjestelmää ja opettajia - ja vaikka vanhempien kanssa voi mahdollisesti ilmetä ongelmia - ei uskonnonopetuksen uudistamisen ja Onniselän esittämän perheen ja koulun välisen ongelmien suhteen voi vetää yhtäläisyysmerkkejä.

Samaisessa Kirkko ja kaupunki -lehden artikkelissa elämäntutkimustiedon opettajat Ukri Pulliainen pohti, että yhteinen katsomusopetus pitää todella sisällään sen riskin, että opetus alkaa vuotaa eli konservatiiviset vanhemmat vetäisivät lapsensa pois opetuksesta.³⁶ Hän ei myöskään pidä yhteisen katsomusaineen pakollisuutta hyvänä asiana ja pelkää myös oppiaineen sisällön muuttuvan liian luterilaispainotteiseksi. Pulliainen myös katsoo et:n olevan luonteeltaan erilainen oppiaine, jossa ei opetella faktoja, vaan niiden merkitystä yksilölle itselleen. Hän kuitenkin kaipasi sitä mahdollisuutta, että lapsilla ja nuorilla olisi

³⁶ Kuten tässä luvussa aikaisemmin mainitsin, näin menettelevät esimerkiksi Jehovan todistajat.

todellisuudessa mahdollisuus valita uskonnon ja elämänkatsomustiedon välillä. Pulliaisen kanssa elämänkatsomustiedon avaamisesta myös luterilaisille ja ortodokseille samaa mieltä on myös Suomen uskonnonopettajain liiton puheenjohtaja Tuovi Pääkkönen. Pääkkönen kertoi haastattelussa myös ymmärtävänsä niin yhteisen opetuksen puolustajien kuin vastustajien näkökulmia eikä hän sinänsä halunnut ottaa kantaa perusopetuksen uskonnonopetukseen, mutta lukio-opetus olisi hänen mielestään yhdistettävissä - tosin Pulliaisen tavoin Pääkkönen oli huolissaan aineen oppisisällön rakentumisesta (Kirkko ja kaupunki, 9.1.2018).

Ylen uutisoiman (17.8.2018) Kulosaaren koulun yhteisen uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen osalta mitään suurempia ongelmia ei kuitenkaan ollut ilmennyt. Ylen haastatteleman opettaja Niilo Mähösen mukaan katsomusaineiden opettajat ovat suunnitelleet tunteja yhdessä tiimissä, ja että niin oppilaat kuin heidän vanhempansa ovat olleet opetukseen lähes poikkeuksetta tyytyväisiä. Kulosaaren yhteiskoulun rehtorin mukaan eriytetyn opetuksen on koettu sotivan sekä koulun tavoitteita että arvoja vastaan, jolloin yhteinen opetus palvelee tavoitteita paremmin.

Vaikka kirkko ja kaupunki esittelikin artikkelissaan vain neljän opettajan näkemykset uskonnonopetuksesta, eikä neljän mielipiteen pohjalta ole mahdollista tehdä suuria yleistyksiä, on haastattelulla kuitenkin merkitystä. Ensinnäkin mediassa käyty keskustelu voi vaikuttaa tavallisten suomalaisten (joilla ei välttämättä ole minkäänlaista akateemista taustaa uskonnonopetukseen) näkemyksiin katsomusaineista ja siitä, mikä tilanne katsomusaineiden opetuksella on Suomessa. Toiseksi, jokaisessa puheenvuorossa opetusta käsiteltiin oppilaita ja opiskelijoita ajatellen, mutta opettajat ilmaisivat omat kantansa. Keskustelua on siis käyty oppilaiden yli. Seuraavassa pääluvussa sevennyttäänkin siihen, mitä lukiolaiset itse ajattelevat opetuksesta ja uskonnon asemasta koulussa.

5. AINEISTON ANALYYSI

Aineiston analyysi on rakentunut siten, että alaluvut muodostuvat haastattelulomakkeen rungon mukaan. Analyysi alkaa kodin arvomaailmaa tarkastelemalla ja selvittämällä, millainen rooli uskonnolla on kotona kenties ollut, miten uskonto on näkynyt arjessa ja mitkä arvot puolestaan ovat kotona tärkeitä. Tämän jälkeen analyysissa tarkastellaan EDEN-tutkimushankkeessa käytettyjä väittämiä ja kartoitetaan lukiolaisten asenteita uskontoa ja uskontokasvatusta kohtaan. Lopuksi analyysi selvitetään, mitä lukiolaiset ajattelevat uskonnonopetuksesta - mitä hyvää tai huonoa he näkevät opetuksessa ja miten puolestaan he kehittäisivät opetusta.

5.1. Uskonto kotona - kodin arvomaailma

Suurin osa lukiolaisista³⁷ katsoi, että kodin ja perheen arvomaailma ei ollut erityisen uskonnollinen tai ideologisesti väritty. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö uskonnolla ja katsomuksilla olisi minkäänlaista jalansijaa lukiolaisten arjessa ja elämässä. Yhtymäkohtia esimerkiksi juuri luterilaisuuteen oli useita. Esimerkiksi eräs kyselylomakkeeseen vastanneista kuvasi asiaa näin:

”En ole kovin uskonnollinen tai perheenikään. Isovanhemmat ja muut sukulaiset ovat enemmän uskonnollisimpia, koska he asuvat maaseudulla.” L7, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

L7 siis yhdistää uskonnollisuuden näkymisen enemmänkin maaseudun ominaisuudeksi, eikä hän ole täysin väärässä. Ylen mukaan (31.10.2017) evankelis-luterilaisen kirkon asema on Suomessa vahvinta juuri Pohjanmaalla, Keski-Suomessa sekä Pohjois-Suomessa. Selitykseksi on esitetty muun muassa herätysliikkeitä sekä nuorten vähäistä määrää suhteessa muuhun väestöön. Vastaavasti Helsinki, Vantaa ja Espoo ovat Ylen mukaan Suomen vähiten luterilaisimpia kuntia. Tämän vuoksi on siis myös ymmärrettävää, että

³⁷ N=37, joista haastatteluja on seitsemän ja kyselylomakkeita kolmekymmentä.

suurin osa nuorista ei kokenut kodin ja kasvuympäristönsä olleen kovinkaan uskonnollinen.

Mikäli nuorten lähipiiristä löytyi uskonnollisempia perheenjäseniä, uskonnollisuus liitettiin voimakkaimin juuri isovanhempiin (L7, L10, L12, L23, L36, H5).

”-- Isän puolen vanhemmat ovat todella uskonnollisia, äidin puolen ei niin. Omat vanhempani ovat enemmänkin tapakristittyjä.” L36, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Isovanhempien uskonnollisuus saattoi kuitenkin ilmetä eri tavoin kuten perinteiden välittämisenä tai arjen uskonnollisuutena esimerkiksi poisnukkuneita muistettaessa.

”Kaikki perheenjäsenet kuuluvat evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Ei kuitenkaan uskonnollinen perhe. Joulukirkko esim. kuitenkin kuuluu perheen perinteisiin. Pienenä isovanhemmat opettivat iltarukouksen.” L12, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

”Koko sukuni kuuluu ev.lut. kirkkoon. Emme käy kirkossa kuin jouluisin. Juhlimme kyllä kristillisiä juhlia esim. ruokaperinteiden hengessä. Toinen mummoistani puhuu edesmenneen miehensä elämästä taivaassa mutta muuten minulla ei ole suvusta juurikaan uskonnollista kasvatusta. Riparin jälkeen olen ollut mukana esim. isos toiminnassa.” L10, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Haastateltavan H5 mummi oli vakaamukseltaan ortodoksi. Kysyessäni ortodoksisuuden näkymisestä mummolassa, hän vastasi:

”Mmh, No kyl se. Ei se niinku, ortodoksisuuteen kai kuuluu paasto tai joku... mut ei se niinku sillee harrasta. Mut kyl se on sillei just niinku rukoilee paljon ja sillee niinku välil ollaa joskus pienempänä varsinki, jos mä olin yökylässä, nii sit vaik yhessä rukoiltu ja sit se niinku tilaa niit ortodoksilehtii ja kuuntelee jotai niit jumalanpalveluksii. Mut ei sekään oo sillei et se niinku koko ajan siit puhuis, vaan se on semmonen tavallaan sen oma asia.” H5, toisen vuoden lukiolainen.

Vaikka suurin osa vastaajista ei kokenutkaan uskonnon roolia kotona merkitykselliseksi, jotkut kuitenkin mainitsivat olevansa tapakristittyjä. Lisäksi uskonnon kuvailtiin näkyvän kotona ja perheessä esimerkiksi juuri juhlapyhinä, jolloin osa vastaajista (viisi) kertoikin käyvänsä kirkossa perheineen. Evankelis-luterilainen tausta saatettiin tuoda vastauksissa esille, mutta sille ei annettu juurikaan painoarvoa. Lukiolaiset kuvailivat perheen uskonnollista taustaa kuitenkin niin niukkasanaisesti, että yleistysten tekeminen ei ole mielekäästä.

”Isän puolen perhe ei kuulu kirkkoon, mutta äidin puolen kuuluu. Joulukirkossa on käyty, sekä monissa sukulaisten juhlissa, jotka on kirkossa, (esim rippijuhlat) mutta sen enempää ei jumalanpalveluksissa käyty.” L35, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Tämä kuvastaa hyvin Suomessa vallitsevaa tilaa, jossa suurin osa kirkon jäsenistä ei ole aktiivinen, mutta passiivisella jäsenyydellään tämä ryhmä takaa kuitenkin sen, että evankelis-luterilaisuus on valtauskonto suomalaisten keskuudessa. Tämä ryhmä koostuu suomalaisista, joille kirkon jäsenyys voi olla merkittävä kulttuurisesti ja identiteettiä määrittelevä tekijä. Vastaavasti tähän ryhmään kuuluvat myös ne suomalaiset, joille kirkon jäsenyys ei ole merkittävä tekijä tai joille kirkko edustaa vieraita arvoja (Salminen 2015, 40). Näin ollen on siis varsin ymmärrettävää, että uskonnon rooli kodin ympäristössä on jäänyt suurelle osalle nuorista etäiseksi.

Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että joukossa oli myös niitä, joiden kotona uskonnolla oli suurempi rooli ja joiden arjessa uskonto ei puolestaan näkynyt millään tavoin. Esimerkiksi ensimmäistä vuotta lukiota käyvä L6 kertoi olevansa perheestä, jolla on pitkä helluntalainen tausta. H7 puolestaan kertoi haastattelussa seuraavasti:

”Noo, mun vanhemmat on ollu sillei vapaita, et mä oon saanu uskoa mihin tahansa, ja en mä usko niinku mihinkään uskontoon, mutta en mä niinku tuomitse niitä, jotka uskaa. -- Noo, kyl ne [vanhemmat] on niinku kastettu kirkkoon, mut kai ne on sit eronnu. Mä tiedän et ne ei oo kastanu mua tai mun veljeä kirkkoon, että ne ei oo halunnu meille mitään sellasta, et meidän on pakko opiskella mitään tiettyä uskontoa, mut me saadaan ite valita, mitä halutaan.” H7, toisen vuoden lukiolainen.

18 tutkimukseen osallistunutta kertoi suoraan, että vanhempien välillä ei ole ollut juurikaan arvokysymyksiin liittyviä näkemys- tai mielipide-eroja.³⁸ Mikäli vanhempien näkemykset erosivat arvokysymyksissä, saattoivat nuoret kuvata isää ateistisemmaksi tai passiivisemmaksi uskontoon liittyvien asioiden suhteen, ja äitiä puolestaan uskonnollisemmaksi.³⁹ Toisaalta, isään liitettiin myös konservatiivisempia piirteitä. Esimerkiksi haastateltava H4 kertoi, että hänen isänsä on Jehovan todistaja. H4:n äiti puolestaan oli eronnut Jehovan todistajista. Tiedustellessani, onko vanhempien välillä ollut näkemyseroja, H4 vastasi seuraavasti:

”Joo. Joo on. No tota, mun äiti on just kans ateisti, et ei usko mihinkään. Ja tota, isä taas on sit... En mä nyt tiää onks se nyt välttämättä niin silleen, no kyl se käy siellä [Jehovan todistajien tilaisuuksissa], mut ei se niinku oo niin semmonen himo uskovainen tai sellanen. -- Mut kyl se siellä käy ja silleen niinku aktiivisesti. Et on joo. Kyl niinku eroja.”
H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Tutkimuksessa kävi kuitenkin myös ilmi, että vaikka vanhemmat edustaisivat kumpikin samanlaista katsomusta, eroja voi arvokysymysten suhteen olla silti. L34 kertoi, että hänen kummatkin vanhempansa uskovat Jumalaan, mutteivät tuo uskoa juurikaan esille. Vanhemmille yhteistä oli myös absolutismi. Arvokysymyksissä heillä oli kuitenkin eroja siihen, miten he suhtautuvat tasa-arvoiseen, samaa sukupuolta edustavien avioliittoon.

Vaikka kodin arvomaailma, nuorten kasvuympäristö tai vanhempien väliset erimielisyydet vaihtelivatkin, jaettiin kodeissa kautta linjan kuitenkin myös yhteisiä arvoja. On kuitenkin syytä huomioda, että 37 lukiolaisen otanta (7 haastattelua, 30 kyselylomaketta) ei ole tarpeeksi suuri, jotta siitä voitaisiin tehdä päätelmiä laajalti ja yleisesti - varsinkin kun kaikki nuoret eivät tuoneet esiin maallisia arvoja, vaan ajattelivat asiaa selvästi uskonnon kontekstista. On kuitenkin syytä nostaa esille muutama mainittu tärkeän arvo ja asia: rehellisyys, ahkeruus, koulutus, tasa-arvo ja kunnioitus.

³⁸ Esimerkiksi haastateltava H2 kertoi, että hänen toinen vanhemmistaan kuului kirkkoon ja toinen ei, mutta hän ei nähnyt tällä olevan vaikutusta arvokysymyksiin, ja perheen tapoihin kuului joka tapauksessa juhlapyhien viettäminen.

³⁹ Tarkkoja kuvauksia vanhempien välisistä arvoeroista oli niukasti, mutta ne tarjoavat mielenkiintoisia kysymyksiä jatkotutkimukseen liityen. Katso luku 6.2.

Vastaajista yhdeksän kertoi rehellisyyden olevan kotona tärkeä ja arvostettu asia. Myös rehellisyyden kanssa limittyviä asioita kuten luotettavuutta (kaksi), luottamusta (neljä) ja avoimuutta (kaksi) pidettiin tärkeinä. Ahkeruuden puolestaan nosti esiin viisi vastaajaa. Koulutuksen toi yhtä lailla esille viisi vastaajaa. Vastaajista neljä mainitsi tasa-arvon. Kunnioituksen mainitsi kolme vastaajaa ja kunnioitukseen liittyviä asioita kuten toisten ihmisten huomioimisen yksi ja arvostamisen yksi sekä ystävällisyyden kolme. Tärkeät arvot ja asiat eivät suinkaan aina esiintyneet irrallaan, vaan samasta vastauksesta saattoi löytyä esimerkiksi niin rehellisyys kuin luottamus.

Mutta mitä nuorten kokemasta kodin arvomaailmasta ja uskonnollisesta kasvuympäristöstä voi sanoa? Moni nuori kokee, että uskonnolla ei ole ollut kotona juuri minkäänlaista, merkittävää roolia. Uskonto on näkynyt lähinnä juhlaperinteiden kautta, jolloin muutoin uskonnollisesti passiivinen perhe on saattanut käydä esimerkiksi joulukirkossa. Jos perhepiirissä on ollut hengellisiä jäseniä, kyseessä on ollut mitä luultavimmin isovanhemmat. Toki poikkeuksiakin aina löytyy ja otannassa oli mukana myös uskonnollisempiin perheisiin kuuluvia lukiolaisia. Uskonnon selvä näkyminen arjessa ja kotona on kuitenkin vähäistä.

5.2. Eri mieltä vai samaa mieltä - miten väittämiin vastattiin

Tässä alaluvussa syvennyttään EDEN-tutkimushankkeen väittämiin, joita tutkimusta varten on valittu yhteensä 21 kappaletta.⁴⁰ Väittämiin vastasi kaiken kaikkiaan 36⁴¹ lukiolaista. Otanta on yhden osallistujan verran pienempi kuin edellisessä alaluvussa, sillä eräs haastattelulomake oli täytetty vain puoliksi. Näin ollen avoimet kysymykset, joihin oli vastattu, oli mahdollista lukea mukaan osaksi otantaa, mutta keskeneräiseksi jätetyt väittämät piti hylätä. Väittämät kulkevat tässä analyysissä juoksevan numeroinnin mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että kyselyssä tai haastattelussa ensimmäisenä esiintynyt väittämä on numero yksi ja viimeinen puolestaan 21. Kutakin väittämää analysoitaessa on väittämän vastaukset taulukoitu. Taulukossa esitetty numero tarkoittaa, kuinka moni lukiolainen valitsi väittämään kyseisen vastausvaihtoehdon. Ensimmäiset kymmenen väittämää

⁴⁰ Analyysissä ei kuitenkaan käsitellä kaikkia 21 väittämää, vaan siihen on valittu väittämät, joiden analysoiminen vastausten jakautumisen kannalta on mielekästä.

⁴¹ N=36, josta haastatteluja on seitsemän ja kyselylomakkeita 29.

kartoittavat lukiolaisten suhtautumista uskontokasvatukseen. Loput väittämät puolestaan käsittelevät uskonnon ja katsomusaineiden opetusta oppiaineen näkökulmasta. Huomioimisen arvoista on myös se, että joihinkin väittämiin yksi vastaaja on saattanut merkitä kaksi eri vaihtoehtoa esimerkiksi ”siltä väliltä” ja ”samaa mieltä”. Mikäli viitataan analyysivaiheessa tällaiseen väittämään, huomautan asiasta kunkin väittämän kohdalla erikseen.

Aineiston läpikäymisen aluksi, väittämien vastaukset taulukoitiin kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Taulukoinnin alkuvaiheessa aineistosta erottui heti vahva trendi - väittämiin 6 (*Koulussa oppilaiden tulisi saada puolueetonta tietoa eri uskonnoista*), 7 (*Koulussa oppilaiden tulisi oppia ymmärtämään, mitä uskonnot opettavat*), 8 (*Koulussa oppilaiden tulisi pystyä keskustelemaan uskonnollisista kysymyksistä*) ja 9 (*Koulussa oppilaiden tulisi oppia uskonnon merkityksestä yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyssä*) kukaan tutkimukseen osallistuvista ei ollut valinnut vastausvaihtoehtoa ”täysin eri mieltä”. ”Eri mieltä” -vaihtoehto oli valittu vain kerran, väittämään 7. Näin ollen kyseisten väittämien sisältöön onkin syytä syventyä tarkemmin heti aluksi.

Kuudennen väittämän suhteen lukiolaisten vastauksista loisti selvä konsensus.

Väittämä 6. Koulussa oppilaiden tulisi saada puolueetonta tietoa eri uskonnoista.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	0	1	5	30

Haastateltava H4, avasi vastaustaan väittämään seuraavasti:

”Öö, mä oon laittanu tohon [väittämään] ”täysin samaa mieltä”, et tota, et se ei sais olla niinkun just sitä käännyttävää tai silleen, et yritetään tuputtaa. Mut tota, et esimerkiks niinkun ateisti vois olla ihan hyvi niinku uskonnontunnin. Ihan sama niinku, et vaik ei uskokaan mihinkään, mut et sit niinku vapaa-ajal vois sit mun mielest perehtyy enemmän siihen sit niinku omaan katsomukseensa, jos tahtoo.” H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

H4:n kommentti on siinä mielessä kiinnostava, että kuten edellisessä alaluvussa kävi ilmi, H4 kertoi olevansa perheestä, jossa toinen vanhemmista on aktiivinen Jehovan todistaja. Haastattelun aikana myös selvisi, että H4 on joutunut pienenä käymään Jehovan todistajien tilaisuuksissa, mutta koki nykyisin olevansa ateisti. Hänen katsomuksellinen taustansa tarjosi siis laajan henkilökohtaisen näkökulman opetuksen arviointiin ja vertailuun.

Haastateltava H6 oli valinnut väittämään vastausvaihtoehdoksi myös ”täysin samaa mieltä” ja kommentoi valintaansa seuraavasti:

”Joo. En mä ymmärrä, miks siin pitäis olla jotenki, miksei, miks se ei ois puolueetonta.”
H6, toisen vuoden lukiolainen.

Puolueeton opetus koetaan tärkeäksi ja lukiolaiset ovat yhtä mieltä siitä, että opetuksen pitäisi sellaista myös olla. Koetaanko nykyinen opetus puolestaan puolueettomaksi on puolestaan kysymys, johon syvennyn enemmän seuraavassa alaluvussa. Joka tapauksessa, väittämän numero 7 perusteella lukiolaiset⁴² olivat myös vahvasti sitä mieltä, että *koulussa oppilaiden tulisi oppia ymmärtämään, mitä uskonnot opettavat*.

Väittämä 7. Koulussa oppilaiden tulisi oppia ymmärtämään, mitä uskonnot opettavat.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	1	4	22	10

Haastateltava H2 oli valinnut vastausvaihtoehdon ”täysin samaa mieltä” ja perusteli valintaansa seuraavasti:

”No siis, se niinkun, ei se riitä, et sul on joku tieto jonkun uskonnon jostain tavoista tai rituaaleista, vaan se ymmärtäminen niinkun myös, että miks niit on olemas ja tällönen niin on ihan yhtä lailla tärkeä. Mun mielest ehkä jopa tärkeämpää ja kiinnostavampaa.”
H2, toisen vuoden lukiolainen.

⁴² L10 vastasi väittämään sekä ”samaa mieltä” että ”täysin samaa mieltä”.

Elämänkatsomustiedon tunneilla käyvä H7 puolestaan vastasi kysymykseen ”samaa mieltä” suurimman osan tavoin. Hän perusteli vastaustaan seuraavasti:

”No sekin auttaa ymmärtämään muita kulttuureja.” H7, toisen vuoden lukiolainen.

Keskustelu väittämän pohjalta jatkui vielä seuraavasti:

”SK: Hmm, tuleeks sulle mieleen vaikka sellasta esimerkii, et sit kun sä oot - tai te käsittelette siellä ET:ssä niitä muita uskontoja, et sä olisit sit sen pohjalta niinkun hiffannut tai niinkun hokannu jotain uutta jostain toisest kulttuurist tai niinku, et siit ois ollu apuu ymmärtämään?”

H7: No joo, siit on vaan vähän aikaa, niin en mä muista tarkalleen mitä. Ja sit ylipäättänsä kun en mä oo mitenkään perehtynyt uskontoihin niin en mä tienny et niin monta uskontoa on, et mä oon tienny lähinnä vaan nää valtauskonnot.”

Tässä tapauksessa katsomusaineiden opetus oli auttanut oppimaan sellaista, mitä missään muussa oppiaineessa ei oltu käsitelty.

Kahdeksannen väittämän vastausten perusteella suurin osa lukiolaisista ajattelee, että *koulussa oppilaiden tulisi pystyä keskustelemaan uskonnollisista kysymyksistä.*

Väittämä 8. Koulussa oppilaiden tulisi pystyä keskustelemaan uskonnollisista kysymyksistä.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	0	4	14	18

Yhdeksannen väittämän - *koulussa oppilaiden tulisi oppia uskonnon merkityksestä yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyssä* - suhteen lukiolaiset olivat myös perin yksimielisiä.

Väittämä 9. Koulussa oppilaiden tulisi oppia uskonnon merkityksestä yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyssä.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	0	3	15	18

Esimerkiksi haastateltava H4 perusteli ”täysin samaa mieltä” valintaansa näin:

”H4: Joo. No siihenkin mä oon laittanu ”täysin samaa mieltä”, et tota mun mielest se just auttaa niinku et sä tiedät uskontojen historiasta, niin sit niinku auttaa ymmärtämään nykypäivää et, et jos ei oikeestaan osaa ymmärtää historiaa niin ei niinku, nykyajankin ymmärtäminen on aika haastavaa sitten.” H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Näiden neljän väittämän vastausten pohjalta on mahdollista sanoa, että lukiolaisilla on vahva mielipide sen suhteen, että koulussa uskontoja on käsiteltävä puolueettomasti. Objektiivisen käsittelytavan lisäksi lukiolaiset kokevat, että koulussa on myös syytä opettaa eri uskonnoista ja mitä nämä uskonnot puolestaan opettavat. Lukiolaiset kunnioittavat myös mielipiteen- ja uskonnonvapautta, sillä heistä on tärkeää, että koulussa uskonnollisista kysymyksistä on mahdollista keskustella. Lisäksi - pelkän uskontojen ja oppien ulkoluvun lisäksi - lukiolaiset kaipaavat laajempaa lähestymistapaa uskontoon ja he katsovat aiheelliseksi, että koulussa uskontoa käsitellään laajemmin osana yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun liittyvää keskustelua.

Mutta mitä muuta nuorille esitetyistä väittämistä voi päätellä? Väittämät 1 (*Uskonnonopetuksen tulisi olla vapaaehtoista*), 2 (*Oppilaiden tulisi opiskella uskontoa oman uskontonsa mukaisissa ryhmissä*) 3 (*Uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille oppilaille yhdessä riippumatta heidän uskonnollisesta taustastaan*), ja 5 (*Uskonnonopetusta tulisi antaa joskus kaikille yhteisesti ja joskus erillisissä oppilaiden uskontokuntien mukaisissa ryhmissä*) eivät herätä nuorissa voimakkaita mielipiteitä suuntaan tai toiseen, vaan vastauksia jakautui jokaisen vaihtoehdon alle.

Kenties yllättävintä on, että uskonnonopetuksen vapaaehtoisuus ei herättänyt voimakkaita tunteita, sillä kuten seuraavassa alaluvussa käy ilmi, opetuksen sisältöön ollaan osin

tyytymättömiä enemmän kuin itse aineen pakollisuuteen. Lisäksi, tuoreimman nuorisobarometrin (Myllyniemi & Pekkarinen 2019, 92-93) mukaan, nuorten uskonnollisuus on vähenemään päin. Näin ollen olisi mahdollista olettaa, että nuoret haluaisivat uskonnosta vapaaehtoisen oppiaineen. Koska näin ei kuitenkaan ole, on aiheellista kysyä, mitä nuoret haluaisivat uskonnossa sitten oppia? Tähän kysymykseen syvennyttään tarkemmin kuitenkin seuraavassa alaluvussa.

Väittämä 4 (*Uskonnonopetukselle ei ole tarvetta. Saamme kaiken tarvittavan uskontoa koskevan tiedon muiden oppiaineiden kautta (esim. kirjallisuus, historia, jne)*) selittää osin sitä, miksi nuoret eivät halua luopua uskonnonopetuksesta kokonaan ja tehdä oppiaineesta vapaaehtoista.

Väittämä 4. Uskonnonopetukselle ei ole tarvetta. Saamme kaiken tarvittavan uskontoa koskevan tiedon muiden oppiaineiden kautta (esim. kirjallisuus, historia, jne).

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
13	15	6	0	2

Nuoret eivät siis koe oppivansa ja saavansa tietoa uskonnosta tarpeeksi muiden oppiaineiden kautta. Vaikka nuorten uskonnollisuus onkin vähentynyt, nuoret tuntevat kokevan uskonnon kuitenkin oppiaineeksi, jonka kautta voi saada tietoa ilmiöstä, jota ei muissa oppiaineissa juurikaan käsitellä.

Väittämän 2 (*Oppilaiden tulisi opiskella uskontoa oman uskontonsa mukaisissa ryhmissä*) perusteella nuoret eivät kuitenkaan haluaisi, että uskonnonopetus järjestetään jatkossa samalla tavalla kuin nykyisin.

Väittämä 2. Oppilaiden tulisi opiskella uskontoa oman uskontonsa mukaisissa ryhmissä.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
10	12	6	8	0

Tästä onkin mahdollista päätellä, että nuoret olisivat kenties valmiita luopumaan ”oman uskonnon tunnustuksettomasta opetuksesta” ainakin osittain ja yhdistämään eri uskontojen oppitunnit yhteiseksi kokonaisuudeksi. Tällainen, penseäkö suhtautuminen uskonnonopetukseen ja luokkaryhmien erotteluun uskonnon perusteella ei sinänsä ole yllätys. Vuoden 2018 nuorisobarometrin mukaan nuorista kun viisikymmentä prosenttia kokee itsensä ”paljon” eurooppalaiseksi ja 49 % puolestaan kokee itseänsä ”paljon” maailmankansalaiseksi. ”Paljon” monikulttuuriseksi itsensä mieltää noin joka viidennes. Barometrin mukaan nuorten mielestä suomalaisten pitäisi liikkua enemmän ulkomailla, ja ulkomaalaiset ovat monipuolistaneet suomalaista kulttuuria (Myllyniemi & Pekkarinen 2019, 45-46; 51-52). Näin ollen on siis varsin ymmärrettävää, että avarakatseiset nuoret eivät koe erottelevaa opetustapaa omakseen.

Uskonnonopetusta ja oppiaineen sisältöä koskevat väittämät puolestaan herättivät lukiolaisissa niin vahvoja kuin tasaisestikin jakautuvia mielipiteitä. Lukiolaisten vastauksia taulukoitaessa, väittämä kaksikymmentä erottui joukosta selvästi. Väittämän mukaan *koulun uskonnonopetuksessa tulisi ensisijaisesti keskittyä kristinuskon opettamiseen*.

Väittämä 20. Koulun uskonnonopetuksessa tulisi ensisijaisesti keskittyä kristinuskon opettamiseen.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
18	13	4	1	0

Vastausten keskittyminen väittämän kanssa eriävälle linjalle viittaa vahvasti siihen, että nuoret eivät halua uskonnonopetuksessa käsiteltävän ainoastaan kristinuskkoa. Koska kyseessä on kuitenkin oman uskonnon tunnustuksen opetus, on esitettävä kysymys, mitä nuoret sitten haluavat uskonnossa oikein oppia?

Haastateltava H6 avasi ”täysin eri mieltä” valintaansa seuraavasti:

”H6: Mun mielst pitäis kaikkia uskontoja käydä tasapuolisesti.

SK: Joo. Ja sä just koet et sit se ei ois tuputtamista ja sellast niinku aikasemmin⁴³ oli puhetta?

H6: Tietenkin mä ymmärrän, et sit on sellasia henkilöitä, joita kiinnostaa enemmän se oma uskonto, että mä en sitten tiedä, mitä siinä tilanteessa pitäisi tehdä. Mä ite haluisin, et ois tasavertaisesti kaikkia.” H6, toisen vuoden lukiolainen.

Vaikka kristinuskon dominoiva rooli uskonnonopetuksessa saatettiin kokea tuputtamisena, löytyi sille myös ymmärrystä. Haastateltava H3 perusteli ”siltä väliltä” -valintaansa seuraavasti:

”H3: No niinkun mä aiemmin sanoin, että totta kai se on tärkeätä, kun Suomessa kristinuskon on se niinku pääuskonto, että siihen keskityttäis paljon, mut ois myös tärkeätä oppii muita uskontoja tasapuolisesti sitten.” H3, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Tässä tapauksessa kristinuskon merkittävää roolia opetuksessa ei pidetty ongelmana, vaan luonnollisena jatkumona sille, että kristinuskolla on merkittävä rooli Suomessa ja kyseessä on maamme pääuskonto. Samansuuntaisia ajatuksia oli myös ”siltä väliltä” -vaihtoehdon valinneella, ensimmäisen vuoden lukiolaisella H1:llä, joka ymmärsi muiden uskontojen tuntemisen tärkeyden, mutta jonka mielestä olisi ”vähän tyhmää, että sä tiedät kaikista muista uskonnoista paitsi siitä omasta.”

On kuitenkin huomattava, että samanlaisia ajatuksia jakoivat myös ne, jotka olivat olleet väittämän kanssa eri mieltä. Esimerkiksi H4, joka oli valinnut vastausvaihtoehdon ”eri mieltä”, perusteli valintaansa samaan tapaan:

”H4: Öö no mä oon laittanu, et ”eri mieltä”, et tota en ihan ”täysin eri mieltä”, koska tota mun mielest se on kuitenkin hyvä, et sitä jollain tavalla ehkä painotettais niinku vähän enemmän, mutta ei kuitenkaan niinku mitenkään sillei radikaalisti, et se on mun mielest sillei, niinkun kaikkii uskontoi on hyvä osaa ymmärtää, mut et totta kai kun se on meidän

⁴³ Keskustellessamme 19. väittämästä ”Uskonnonopetus antaa minulle mahdollisuuden muodostaa oma käsitykseni asioista joihin uskon”, johon H6 oli valinnut vastausvaihtoehdon ”siltä väliltä”, hän toisti painottaneensa haastattelun aikana, että hänen mielestään uskonnonopetuksessa on tuputeltu koko ajan kristinuskoa.

valtauskonto niinku Suomessa niin tota on sil ehkä vähän isompi sit merkitys niinku, pitää tietää vähän enemmän.” H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Kristinuskopainotteinen opetus ei ole lukiolaisten mieleen. Vaikka kristinuskon osuus ja rooli saattaa herättää tiukkojakin mielipiteitä, osa nuorista kuitenkin ymmärtää kristinuskon roolin opetuksessa, uskonnon historiallisen ja yhteiskunnallisen merkittävyyden kannalta.

Myös väittämä 18 - *uskonnonopetus lisää eri kulttuureihin ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärrystä toisiinsa* - erottui aineistosta.⁴⁴

Väittämä 18. Uskonnonopetus lisää eri kulttuureihin ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärrystä toisiinsa.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	1	5	15	16

Tulos on ymmärrettävä, kun ottaa huomioon, että nuoret eivät kokeneet oppivansa uskonnosta tarpeeksi muiden oppiaineiden kautta. Uskonnon ja kulttuurin välinen suhde on kuitenkin kiistaton. Tämän meistä jokainen voi havaita tarkastelemalla, miten esimerkiksi joulu ja pääsiäinen näkyvät yhä suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi on myös luultavaa, että erityisesti muuta Suomea monikulttuurisen pääkaupunkiseudun alueella, jossa nuorten ystäväpiiri voi koostua kantasuomalaisten lisäksi useista maahanmuuttajista, on uskonnonopetus auttanut ymmärtämään muita. Esimerkiksi H2 perusteli ”täysin samaa mieltä” -vastaustaan näin:

”H2: Mitä, mitä enemmän niinku saa tietoa muista uskonnoista, niin sitä helpommin niit voi ymmärtää ja sit viel jos on erilaisii ihmisii keskustelema aiheest yhdessä paikassa, niin sitä paremman niinku kosketuksen siihen saa, kun voi kysyy oikeesti joltain asioita, jotka vaikka ittee kiinnostaa.” H2, kolmannen vuoden lukiolainen.

⁴⁴ H5 ei osannut muodostaa selkeää kantaa väittämään, joten hän vastasi väittämään sekä ”siltä väliltä” että ”samaa mieltä”.

Väittämän 19 perustella uskonnonopetuksen voidaan katsoa täyttävän tehtävänsä oman uskonnon tunnustuksettomana opetuksena, joka lisää eri kulttuureihin ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärrystä toisiaan kohtaan. Väittämä kuuluukin: *Uskonnonopetus antaa minulle mahdollisuuden muodostaa oma käsitykseni asioista joihin uskon.* Vastausten perusteella Yli puolet siis katsoi uskonnonopetuksen antavan mahdollisuuden omien uskonkäsitysten muodostamiseksi.

Väittämä 19. Uskonnonopetus antaa minulle mahdollisuuden muodostaa oma käsitykseni asioista joihin uskon.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	5	10	17	4

Myös väittämä 17 (*Uskonnonopetuksessa otetaan vakavasti edustamani maailmankatsomus*) tukee nykyisen uskonnonopetuksen tunnustuksettomuutta ja puolueettomuutta.

Väittämä 17. Uskonnonopetuksessa otetaan vakavasti edustamani maailmankatsomus.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	3	9	14	9

Yli puolet siis koki, että uskonnonopetuksessa heidän henkilökohtainen katsomuksensa otetaan vakavasti. Esimerkiksi H5, joka oli valinnut vastausvaihtoehdon ”täysin samaa mieltä”, perusteli valintaansa näin:

”H5: Mmh, ”täysin samaa mieltä”, koska vaik se nyt on niinku kristinuskon sitä opetusta, niin siellä niinku just oli sitä - ei se ollu mitenkään, tai toi... eka kurssi niin se ei ollu mitenkään sillei puolueellista silleen, koska siin oli niitä muitakin uskontoja käsittelyssä. Niin ja sit ku siin oli kans sitä omaa pohdintaa niin paljon, niin kyl se niinku anto silleen tai silleen niinku anto mahdollisuuden pohtia sitä omaa näkemystä.” H5, toisen vuoden lukiolainen.

Vaikka uskonnonopetuksen koetaankin edesauttavan kulttuurien ymmärtämisessä ja tarjoavan mahdollisuuden omien uskonkäsitysten muodostamiseen, eikä opetuksen toivota keskittyvän vain kristinuskon opettamiseen, silti iso osa lukiolaisista on jokseenkin tyytymättömiä siihen, miten opetuksessa käsitellään arkielämän kysymyksiä, mikä on nähtävissä väittämän 11 (*Uskonnonopetuksessa ei käsitellä jokapäiväiseen elämään liittyviä kysymyksiä*) vastauksista.⁴⁵

Väittämä 11. Uskonnonopetuksessa ei käsitellä jokapäiväiseen elämään liittyviä kysymyksiä.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	7	13	14	2

Haastatteltava H7 avasi ”siltä väliltä” -valintaansa seuraavasti:

”Mun mielest se riippuu ihmisestä, ku jotku ihmiset uskoo siks, että ne tuntee olonsa turvalliseks ja joukkoonkuluuvutta, niin jolleki se voi olla jokapäiväistä elämää. Niin siks mä laitoin siltä väliltä, et mun mielestä se on sellanen henkilökohtainen asia, et miten jokainen kokee.” H7, toisen vuoden lukiolainen.

H7 ei kuitenkaan itse käynyt uskonnon tunneilla, vaan hän opiskeli elämänkatsomustietoa. Kysyinkin häneltä, käsiteltiinkö et-opetuksessa hänen mielestään jokapäiväiseen elämään liittyviä kysymyksiä, hän vastasi:

”Noh, kaikkii eettisiä valintoja ja kyl jotku niist saattaa liittyä jokapäiväsiinki, et esimerkiks siihen, et käy kaupassa ja mitä ostaa ja missä se on tehty. Että ostaako luomua vai jotain muuta esimerkiks.” H7, toisen vuoden lukiolainen.

H4 puolestaan oli valinnut kaksi vastausehtoa - ”siltä väliltä” ja ”samaa mieltä”, hän perusteli kantaansa näin:

⁴⁵ Haastatteltava H4 ei osannut muodostaa selkeää kantaa väittämään, joten hän vastasi väittämään sekä ”siltä väliltä” että ”samaa mieltä”.

”Joo mä oon laittanu tohon, et ”siltä väliltä” ja ”samaa mieltä”, et ei aina välttämät silleen suoranaisesti, et saatetaan käydä läpi just tota, et mitä esim just pyhä kirjallisuus sanoo, mitä pitäis tehdä, mut sit et miten sit tapahtuu ihan sit normaalis arkielämäs, niin sit ei välttämättä sit niin paljoo olla puhuttu.”, H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Kumpikin haastateltavista siis näki, että uskonnonopetus voi olla mielekästä jokapäiväisen elämän kysymysten kannalta. Erona kuitenkin oli se, että H7 ajatteli mielekkyyden muodostuvan henkilökohtaisen kokemisen kautta, kun taas H4 katsoi, että opetuksesta puuttuu arkipäivän näkökulma, joka tekisi opetuksesta entistä merkittävämmän arjen kysymysten suhteen. Toisin kuin uskonnonopetus, H7 mukaan elämänsomustieto puolestaan käsittelee asioita hyvin maanläheisistä näkökulmista pohtien.

Tyytymättömyyttä herätti myös nykyisen opetuksen sisältö, mikä on pääteltävissä 12. väittämään (*Koulun uskonnonopetuksessa tulisi käsitellä kaikkia uskontoja ja katsomuksia yhtä paljon*) vastauksista.⁴⁶

Väittämä 12. Koulun uskonnonopetuksessa tulisi käsitellä kaikkia uskontoja ja katsomuksia yhtä paljon.

Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Siltä väliltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
0	7	9	16	6

Lienee selvää, että pääkaupunkiseudulla, jossa vain noin puolet väestöstä kuuluu kirkkoon, ja nuorten yleisesti ottaen tuntevansa itsensä yhä enemmän maailmankansalaisiksi, kiinnostus muutakin kuin kristinuskoa kohtaan on suurta. On myös syytä huomioda, että vaikka osa vastaajista ei ollutkaan väittämän kanssa samoilla linjoilla, ei tämä varsinaisesti tarkoita, että muiden uskontojen opiskeleminen ei nuoria kiinnostaisi, mikä käy ilmi haastateltavan H2 ja haastattelijan välisestä keskustelusta väittämän tiimoilta:

”H2: Ehkä ”siltä väliltä”... öhm, koska kuitenkin niinkun, että, jotta voi hahmottaa jonkinlaisen kuvan, niin on hyvä tietää niinkun tälläsii isompia uskontoja ja semmosii ehkä jotka on vaikuttanu historiaan tai on yleisesti tiedossa, mut toisaalta mun mielestä niitä pitäis

⁴⁶ Vastaajat H4 ja L10 olivat valinneet väittämään kaksi vastausvaihtoehtoa. Kumpikin vastaajista oli vastannut sekä ”siltä väliltä” että ”samaa mieltä”.

niinkun käsitellä tavallaan saman arvoisina, jolloin niille pitäis antaa yhtä paljon niinkun painoarvoa, mutta tota, noil tuntimäärillä ei oo mahdollisuutta lähteä jokaikiseen uskontoon niinkun perehtymään kauheen syvästi.

SK: Joo. No koeksä esimerkiks, kun sä mainitsit ton historian tos, et [H2: Mm] esimerkiks sit taas yhteiskunnan kannalta merkittäviä uskontoja täyty käsitellä enemmän, jotta ymmärtää vaikka, miten yhteiskunta toimii?

H2: Ehdottomasti.” H2, kolmannen vuoden lukiolainen.

Epäilyksiä voi aiheuttaa yksinkertaisesti myös huoli resurssien riittävyydestä. Mitkä uskonnot pitäisi lukea osaksi opetusta? Toisaalta, esimerkiksi Suomessa historiallinen ja yhteiskunnallinen näkökulma saattaisi tehdä opetuksesta myös hyvin kristinuskopainotteisen, kuten Ukri Pulliainen⁴⁷ pohti. Kyseiset näkökulmat ovat kuitenkin merkittäviä, mikäli pohditaan uskonnonopetuksen sisältöä ja kiinnostavuutta.

Väittämien perusteella nuoret eivät koe, että uskonnonopetuksessa pitäisi keskittyä vain ja ainoastaan kristinuskon opettamiseen, vaikka kristinuskon suurempi painotus saakin ymmärrystä esimerkiksi kulttuurisesta näkökulmasta. Vaikka nykyinen, suurimmalle osalle suomalaisia lukiolaisia tarjottava uskonnonopetus onkin järjestetty evankelis-luterilaisuuden pohjalta, eivät nuoret kuitenkaan koe opetuksen olevan paatoksellista - eli opetus on sinänsä onnistuttu järjestämään tunnustuksettomasta näkökulmasta. Nuoret myös pääasiallisesti kokevat, että heidän katsomuksensa otetaan vakavasti uskonnon tunneilla ja että opetus tarjoaa heille mahdollisuuden omien henkilökohtaisten käsitysten muodostamiseen. Kuitenkin opetuksen suhde jokapäiväiseen elämään koetaan häilyväksi. Lukiolaiset eivät myöskään vierasta muiden kuin oman uskontonsa käsittelemistä tunnilla.

Mutta mitä muuta sanottavaa nuorilla on uskonnonopetuksesta?

⁴⁷ Katso alaluku 4.3.

5.3. Opetus nyt ja suunta tulevaisuudessa

Tässä alaluvussa tarkastellaan sitä, mitä nuoret ajattelevat uskonnon ja katsomusaineiden opetuksesta nyt - mikä heistä on opetuksessa hyvää tai huonoa, ja miten nuoret itse kehittäisivät uskonnonopetusta, mikäli kokevat tarvetta oppiaineen päivittämiseen. Näihin kysymyksiin vastasi yhteensä kaiken kaikkiaan 37 lukiolaista.⁴⁸ Koska aineisto on verrattain suppea, on laajoja yleistyksiä tai päätelmiä hankala tehdä. Tämän vuoksi olenkin poiminut aineistosta lukiolaisten huomioita opetuksesta sekä ideoita opetuksen kehittämiseen. Mahdollisuuksien mukaan lukiolaisten ajatuksia on suhtautettu edellisessä alaluvussa käsittelemiini väittämiin.

Nykyisen kaltainen uskonnonopetus sai osakseen sekä kiitosta että kritiikkiä, toiset suhtautuivat oppiaineeseen tyynen neutraalisti. Uskonnonopetusta kuvailtiin muun muassa yleissivistäväksi, mielenkiintoiseksi, oudoksi, tärkeäksi, pakkopullaksi ja turhaksi. Uskonnonopetuksesta lienee yhtä monta mielipidettä kuin sitä opiskelevia nuoria.

”Yleissivistävä, hyvä saada tietoa eri uskonnoista ja kulttuureista jotta ymmärtää toisten ajatuksia ja arvoja.” L14, ensimmäisen vuoden lukiolainen

”Uskonto oppiaineena on aika mielenkiintoista. Kuinka kulttuurit voivatkin olla niin sidoksissa uskontoon. Uskonnossa ehkä opetetaan ymmärtämään erilaisia näkemyksiä maailmasta.” L22, toisen vuoden lukiolainen.

”Uskonto on mielenkiintoista sekä yleissivistävää. Uskonnonopetus on tärkeää, koska ymmärtääkseen yhteiskuntaa ja historiaa, tulee ymmärtää kulttuuria, josta iso osa liittyy uskontoihin.” L11, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

”Yleistietoa. Oppii muiden yhteisöjen kulttuureista ja pohtimista.” L7, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Yllä esiteltyjä vastauksia yhdistää uskonnon ja kulttuurin välinen suhde, jota uskonnonopetus auttaa ymmärtämään. Nuorten näkökulmasta uskonnonopetuksen yksi

⁴⁸ N=37, joista haastatteluja on seitsemän ja kyselylomakkeita kolmekymmentä.

piirteistä tai tehtävistä vaikuttaa siis olevan uskonnollisen ja kulttuurin välisen dialogin edistäminen. Tätä käsitystä tukee myös edellisessä alaluvussa käsitelty väittämä numero 18: *Uskonnonopetus lisää eri kulttuureihin ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärrystä toisiaan kohtaan*, johon nuoret vastasivat melko yksimielisesti ”samaa mieltä” tai ”täysin samaa mieltä”. Vaikka nuoret kokevat, että opetus auttaa ymmärtämään erilaisia uskontoja ja kulttuureita edustavia ihmisiä, ja vaikka he saattavat kokea, että opetuksen tarkoitus on edistää uskontojen ja kulttuurien ymmärtämistä sinänsä, ei lukion opetussuunnitelman mukaan näin kuitenkaan ole.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden (2015) mukaan evankelis-luterilaista uskontoa opetetaan lukiossa kahden pakollisen kurssin verran. Ensimmäinen, UE1-kurssi on nimetty opetussuunnitelmassa *”Uskonto ilmiönä - kristinuskon, juutalaisuuden ja islamin jäljillä”*, ja nimensä mukaisesti kurssilla käsitellään uskontoa ilmiönä yleisesti niin Suomessa kuin maailmalla, katsomusten kohtaamiseen liittyviä kysymyksiä sekä kolmea abrahamilaista uskontoa. Toinen kurssi, UE2 puolestaan on nimeltään *”Maailmanlaajuinen kristinuskko”*, ja nimensä mukaisesti kurssin pääaiheena on kristinuskon monet eri muodot ympäri maailmaa (Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2015:48, 183). Näiden kahden pakollisen kurssin myötä lukiolaisten pitäisi pystyä ymmärtämään uskontoa ilmiönä, abrahamilaisia uskontoja, kristinuskon ympärillä käytävää keskustelua sekä katsomusten välistä vuorovaikutusta tämän päivän maailmassa.

Koska lukiolaiset kuitenkin kokevat opetuksen olevan merkityksellistä uskontojen ja kulttuurien välisen dialogin ja ymmärtämisen kannalta, ei pakollisten kurssien sisältö vastaa täysin näihin kokemuksiin. Opetussuunnitelman mukaan kolmas, UE3-kurssi *”Maailman uskontoja ja uskonnollisia liikkeitä”* käsittelee maailman uskontoperinteitä laajemmin. Neljäs, U4-kurssi puolestaan käsittelee uskontoa suomalaisessa yhteiskunnassa. Viides, UE5-kurssi puolestaan uskontoa tieteessä, taiteessa ja populaarikulttuurissa. Kuudes, UE6-kurssi puolestaan käsittelee uskonnon ja median välistä suhdetta (Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2015:48, 184-185). Sisällöllisesti uskontojen ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja ymmärrystä edistävät kurssit ovat siis valinnaisia kursseja. Tämä herättää myös turhautuneisuutta:

”Nykyisessä uskonnonopetuksessa oppii paljon isoimmista uskonnoista länsimaissa, mutta en ole oppinut mitään esim. Afrikan uskonnoista.” L34, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Lienee siis aiheellista kysyä, mihin lukiolaiset ovat opetuksessa tyytymättömiä. Vaikka 37 opiskelijan vastauksista koostuvasta aineistosta ei ole mahdollista tehdä yleistyksiä, on aineiston pohjalta kuitenkin mahdollista sanoa, että lukiolaiset kaipaivat opetukseen vähemmän kristinuskoa ja enemmän muita maailman uskontoperinteitä. Kymmenen tutkimukseen osallistunutta ilmaisi, että he kaipaivat opetukseen enemmän maailman uskontoperinteitä. Kahdeksasta vastauksesta kävi myös suoraan ilmi, että kristinuskoa on sisällöllisesti liikaa. Lisäksi on syytä vielä huomioda 20. väittämän tulos, jonka mukaan 31 tutkimukseen osallistunutta ei halua, että opetuksessa keskitytään ensisijaisesti vain kristinuskon opettamiseen. Näin ollen on syytä todeta, että opetuksen liiallinen kristillinen sisältö ei ole lukiolaisten mieleen ja he kaipaivat enemmän uskontojen laaja-alaista käsittelyä. Esimerkiksi vastaaja L2 kuvaili opetuksen hyviä ja huonoja puolia näin:

”Maailman muista uskonnoista oppiminen, etiikka. Kristinuskon perinpohjaista opiskelua on liikaa.” L2, toisen vuoden lukiolainen.

Toisaalta, uskonnonopetus sai myös kiitosta juuri siitä, että se ei ole tuputtavaa, vaan neutraali ja tasa-arvoista.

”SK: Ja no, mikä sun mielestä täs nykyises opetusmallissa on hyvää?”

H4: Öö no mun mielest just toi objektiivisuus et katotaan kaikkii niinku samalta tasolta, et ei korosteta mitään, mikä ois parempi tai huonompi, et vaan annetaan sit sen opiskelijan ite muodostaa se näkemys siitä, et mikä on sitten hyvää ja mikä on huonoa vai onks mitään mielipidettä sitten siitä. ” H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

H4:n vastaus kysymykseen on mielenkiintoinen hänen perhetaustansa huomioon ottaen. Hän on käynyt Jehovan todistajien kokouksissa, osallistunut elämäntutkimustiedon opetukseen ja aloittanut lukiossa evankelis-luterilaisen uskonnon tunneilla käymisen. Hänen kuvauksensa uskonnosta objektiivisena oppiaineena, joka sopisi myös ateisteille⁴⁹, ei ole yleisin kuvaus, jonka uskonnonopetuksesta on kenties oppinut kuulemaan. Uskontotieteilijänä kuulee tai lukee useasti ajatuksia siitä, että uskonnonopetus - ja uskonnon rooli koulussa - on liian kristillistä tai jopa tunnustuksellista.⁵⁰ Esimerkiksi

⁴⁹ Katso alaluku 5.2.

⁵⁰ Käsitys pohjautuu kirjoittajan henkilökohtaiseen kokemukseen uskonnonopetuksesta käydystä keskustelusta eri kanavilla kuten sosiaalisessa mediassa.

Vapaa-ajattelijat ovat pitkään tähänneet uskonnonopetuksen lopettamiseen kouluissa kokonaan - eivätkä he myöskään ole vakuuttuneet uskontotietotyypistä oppiaineesta. Vapaa-ajattelijat ovatkin kuvanneet oman uskonnon tunnustuksetonta uskonnonopetusta *tunnustuksellisen luontoiseksi uskonnonopetuksiksi* (Ylikoski, 2015). Vastaavasti Uskonnottomat Suomessa ry:n puheenjohtaja Kaisa Robbins on todennut, että juristina hän katsoo uskonnonopetuksen olevan jopa vastoin Euroopan ihmisoikeusseopimusta, ja Robbins pitääkin uskonnonopetusta uskontoon juurruttamisena (Iltalehti 22.12.2017, verkkojulkaisu).

Siinä missä aikuiset voivat katsoa uskonnonopetuksen olevan tunnustuksen omaista tai uskonnon roolin olevan koulussa liian vahva, on syytä muistaa, että nuoret eivät välttämättä juuri koe näin. H4:n tapauksessa hän koki opetuksen olevan niin objektiivista että se olisi sopinut kaikille. On syytä muistaa, että vaikka uskonnonopetuksen sisällöstä jopa lukiolaiset ovat eri mieltä keskenään, he ovat kuitenkin valmiita poistamaan uskonnollisesta taustasta johtuvan erottelun eri opetusryhmiin - kuten väittämän 3 vastauksista ilmeni - ja he ovat myönteisiä sen suhteen, että koulussa tulisi oppia ymmärtämään, mitä uskonnot opettavat, kuten väittämä numero seitsemän vastauksista on mahdollista päätellä. Näin onkin kysyttävä, miten lukiolaiset olisivat sitten valmiita järjestämään uskonnonopetuksen? Miten he itse kehittäisivät opetusta?

Vaikka 37 opiskelijan aineistosta ei ole mahdollista tehdä laajoja päätelmiä, on hyvä nostaa esiin kolme uskonnonopetuksen kehitysehdotusta, jotka kävivät ilmi aineistoa läpi käytäessä. Näistä ensimmäinen on muiden uskontojen roolin lisääminen opetuksessa. Kuten aikaisemmin tässä aluvussa kävi ilmi, nuoret toivovat opetuksessa käsiteltävän enemmän muita uskontoja ja katsomuksia kuin kristinuskoa. Kyselylomakkeeseen vastannut L28 tiivistikin seuraavasti tuntemuksensa uskonnonopetuksen huonoista puolista, ja listasi myös kehitysehdotuksensa:

”Samoja asioita on opetettu vuodesta vuoteen uudestaan ja uudestaan. --

Enemmän syventymistä muihin uskontoihin, ja hyväksymistä ja yhteentoimimiskykyä. Muiden kunnioitus.” L28, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Uskontojen laajemman opettamisen lisäksi aineistosta kävi myös ilmi, että nuoret kaipaisivat enemmän vierailuja. Jotkut mainitsivat opintoretket, toiset toivoivat, että koulussa voisi käydä puhumassa jonkin uskontokunnan edustaja. Esimerkiksi L5 kertoi ajatuksistaan opetuksen kehittämiseen liittyen seuraavasti:

”Tutustuttaisiin käytännönläheisemmin muihin uskontoihin ja tunneille tulisi esim. rabbi kertomaan itse omasta uskostaan.” L5, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Kouluvierailuista piti myös H5, joka kertoi, että heidän uskonnon tunnillaan oli käynyt kaksi suomalaista naista, jotka olivat myöhemmin kääntyneet muslimeiksi.

”-- ja sit meil kans kävi niinku kaks naist, jotka oli... Ne oli kai ollu joskus nuoruudessa niinku kristittyi. Sillei ihan suomalaisii. Ja sit tota ne oli sit niinku myöhemmin kääntyny öö islamin uskosiks tai, tai tullu... mä en muista miten se sanotaan! Ne sano, et se on joku 'tullu takaisin siihen uskoon', jossa tavallaan, koska ne aattelee, et se on ainut oikee uskonto. Niin meil kävi niinku kaks semmost meidän kurssil, niin kyl siin niinku, ne itte... mä en tiiä kaikel ei ehkä käy, mut toi oli tosi kiva, et meil kävi. --.” H5, toisen vuoden lukiolainen.

Kolmas kehitysidea, joka on syytä tuoda esiin, on eri uskontoja ja katsomuksia edustavien yhteistyö. Kuten haastateltava H4 pohti, hänen mielestään jopa ateisti voisi ottaa osaa ja käydä uskonnotunneilla, koska opetus on objektiivista. H4:n lisäksi osa tutkimukseen osallistuneista myös pohti, että eri uskontojen välillä pitäisi olla enemmän yhteistyötä.

”Eri uskontokuntiin kuuluvat voisivat työskennellä ja opiskella enemmän yhdessä ja pohtia, mikä on kaikkien uskontojen taustalla. Kaikki uskonnothan ovat yhden asian erilaisia ilmentymiä.” L23, toisen vuoden lukiolainen.

L23 kuului enemmistöön, joka tuki väittämää numero kolme: *Uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille oppilaille yhdessä riippumatta heidän taustastaan.* Hänen kanssaan ”samaa mieltä” -kannan jakoi 16 muuta vastaajaa. ”Täysin samaa mieltä” -kannan puolestaan seitsemän vastaajaa. Näin ollen yli puolet tutkimukseen osallistuneista nuorista olisi valmiita siihen, että opetusta annettaisiin yhteisesti uskontokunnasta riippumatta.

Mutta kuinka tämä yhteistyö sitten toteutettaisiin? Aineiston suppeudesta johtuen kehitysehdotukset olivat monenkirjavia, mutta neljässä vastauslomakkeessa (L2, L10 L24 ja L36) ehdotettiin yhteistä opetusta.⁵¹ Haastateltavista H4, H6 ja H7 pohtivat myös yhteisen opetuksen mahdollisuutta. Opetuksen kehittäminen ja tulevaisuus oli viety jopa niin pitkälle, että uskonnon tilalle oli suunniteltu jo vaihtoehtoistakin oppiainetta:

”Yksi yhteinen aine. Olen myös pohtinut uudenlaista ihan uutta ainetta ”kulttuurioppi” joka yhdistäisi niin äikkää kuin ussaa, kuin YH:tä, kuin musiikkia tms. ET:n opetus on usein hyvin puutteellista tai esim. filosofiassa käytävää.” L10, ensimmäisen vuoden lukiolainen.

Yhteistä uskonnonopetusta pohti tarkemmin haastattelussaan myös H4:

”Niin no mun mielest ois hyvä, et se ois niinku yhtenäinen, vaan niinku ”uskontotieteet”, et just käytäis niinku tieteen pohjalta niitä asioita sitten läpi eikä välttämät silleen, et alasteelt sit just joku menee lukeen islamii, joku menee kristinuskoo ja silleen, et tota... Mun mielest joko tolleen, tai et kouluis opetettais sit niinku, tai et se ois sit niinku valinnaisaine. Et joko mun mielest - tai niinku jompi kumpi. Et mun mielest se on just se on, et pitää mennä et:hen, niin se on mun mielest vähän niinkun turhaa sitten tai ainakin ittelleni tuntu vähän ajanhaaskaukselt.” H4, ensimmäisen vuoden lukiolainen

Maailmanuskontojen laajempi opetus, kouluvierailut sekä yhtenäisempi opetus eri ryhmien välillä ovat kehitysideoita, joissa on niin puolensa kuin haastensakin.

⁵¹ L24 olisi kehittänyt opetusta joko siten, että kaikille eri katsomuksille olisi asetettu sama opetussuunnitelma tai kaikki eri katsomukset olisi laitettu samoille tunneille.

6. YHTEENVETO

6.1. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen käsitellyt uskonnon ja katsomusaineiden opetuksen moninaista kenttää aina historian havinasta nykypäivän lukiolaisten ajatuksiin saakka.

Tutkielman perimmäisenä tarkoituksena on ollut selvittää, miten pääkaupunkiseudun lukiolaiset suhtautuvat uskonnon ja katsomusaineiden opetukseen.

Uskonnon ja katsomusaineiden opetus on monisyinen kysymys ja opetuksen nykytilanteen ymmärtämiseksi on ymmärrettävä uskonnonopetuksen historiaa. Suomen koululaitoksen synty on saanut alkunsa 1200-luvun roomalaiskatolilaisuuden ajalta Turun katedraalikoulusta. Uskonpuhdistuksen myötä koululaitos siirtyi valtiovallan haltuun ja siten 1500-luvulla syntyi oppikoululaitos. Luterilaisuuden ihanteiden pohjalta koululaitos kehittyi edelleen, jotta jokaisella kansalaisella olisi ollut mahdollisuus lukea Raamattua. 1700-luvulla kehittyikin lukkarilaitos lukutaidon edistämiseksi. Opetuksen oheen syntyi myös pyhäkouluja, pienten lasten kouluja ja kinkereitä luterilaisen uskon opettamiseksi. 1800-luvulla koululaitos jatkoi kehittymistään. Kansa suosi kiertokoulua, ja syntyi myös ajatus kansakoulusta, jonka tavoitteena oli kansalaisten entistä parempi sivistys.

Suomen itsenäistymisen myötä uusi perustuslaki erotti valtion ja kirkon yhä selkeämmin toisistaan. 1920-luvun uudistusten myötä Suomeen saatiin niin uskonnonvapauslaki kuin pakollista kansakoulua koskeva laki. 1922 uskonnonvapauslaki takasi oikeuden olla kuulumatta mihinkään uskontokuntaan. Laissa säädettiin myös ensi kertaa oppilaiden oikeudesta saada oman uskontonsa mukaista opetusta. Laki myös mahdollisti vapautuksen saamiseen opetuksesta. 1923 säädetty kansakoululaki tarjosi 20 oppilaan ryhmälle mahdollisuuden saada oman uskontonsa mukaista opetusta kuten myös uskontokuntaa tunnustamattomille mahdollisuuden opiskella historiaa ja siveysoppia. 1930-luvun lopulla koulussa saattoi saada jo vapautuksen aamuhartaudesta. 1950-luvulla uskonnonopetuksen luonne muuttui ja opetuksen tavoite tähtäsi pikemminkin kansalaiskasvatukseen kuin oppilaiden kasvattamiseksi hyviksi kristityiksi. Myös osa ortodokseista saatiin kunnallisen opetuksen piiriin ja vähemmistöuskontojen vähimmäisryhmäkoko pieneni kahdeksaan oppilaaseen. 1960-luvulle tultaessa ja peruskoulua rakennettaessa uskonnonopetuksen

asema herätti keskustelua. 1980-luku, elämäkatsomustieto ja kurssimuotoisen lukion synty toivat omat muutoksensa uskonnonopetuksen kentälle.

Myöhemmin kehittyi edelleenkin sovellettava kolmen oppilaan sääntö, joka pudotti vähemmistöuskontojen ryhmäkoon kolmeen. Järjestelmä ei vieläkaan kohtele vähemmistöjä tasavertaisesti, sillä opetus voi tapahtua muualla kuin oppilaan omassa koulussa, mikä tarkoittaa siirtymistä paikasta toiseen. Isoissa kunnissa tilanne on parempi kuin pienissä. Vastaavasti kirkkoon kuuluvilla nuorilla ei myöskään ole oikeutta valita elämäkatsomustietoa uskonnonopetuksen sijaan, mutta kirkkoon kuulumattomilla tai muiden uskontojen edustajilla on mahdollisuus osallistua evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen.

Opetuksen uudistamisesta on ollut puhetta. Monessa Euroopan maassa kuten Isossa-Britanniassa sekä muissa Pohjoismaissa uskonnonopetus on yhdistetty yhdeksi oppiaineeksi. Toisaalta esimerkiksi Ranskassa uskonnonopetusta ei ole laisinkaan ja Italiassa katolisen kirkon vaikutus on voimakasta.

Suomessakin on ehdotettu ratkaisuksi kaikille yhteistä katsomusaineiden opetusta, jota on niin puolustettu kuin vastustettu sekä tiede- että opettajayhteisössä. Vasta-argumentteina ovat olleet, lasten ja nuorten oikeus oman uskontonsa mukaiseen opetukseen, joka auttaa heitä vahvistamaan identiteettiään, haastamaan juuriaan ja ehkäisemään jopa radikalisoitumista. Yhteisen oppiaineen pelätään myös muotoutuvan liian kristillispainotteiseksi. Yhteisen opetuksen puolestapuhujat katsovat, että yhteinen opetus palvelee monikulttuurista yhteiskuntaa paremmin, edistää uskontojen välistä vuoropuhelua, eikä se myöskään erottelisi oppilaita uskontokunnan mukaan. On myös arveltu, että yhteinen opetus voi yhtä lailla ehkäistä radikalisoitumista juuri siksi, että opetus ei tee eroa lasten ja nuorten välille, vaan kohtelee heitä tasavertaisesti.

Hyvin usein keskustelua uskonnonopetuksesta käydään kuitenkin opetukseen osallistuvien eli suomalaisten lasten ja nuorten yli. Pro gradu -tutkielmaani varten halusinkin selvittää, mitä suomalaisilla lukiolaisilla on sanottavana uskonnon ja katsomusaineiden opetuksesta. Tutkielmaa varten tein seitsemän haastattelua ja keräsin 30 kyselylomakkeen aineiston. Muotoilin kyselylomakkeen haastattelurungon perusteella ja sisällön analyysiä käyttäen olen pyrkinyt selvittämään, mitä lukiolaisilla on oikein uskonnonopetuksesta

sanottavanaan. Valitsin sisällönanalyysin analyysin työkaluksi, sillä tarkoitukseni on ollut pyrkiä erottelemaan sisältöä ja selvittää, mitä lukiolaiset ovat ajatelleet ja sanoneet.

Aineiston kerääminen tuotti kuitenkin minulle hankaluuksia. Koska en ole itse kotoisin pääkaupunkiseudulta, en juuri tunne pääkaupunkiseudulla lukiota käyviä nuoria. Haastattelujen sopiminen ja tekeminen tuotti siis vaikeuksia, minkä vuoksi päädyin ottamaan haastattelulomaketta testatessani tehdyt pilottihaastattelut osaksi aineistoa. Pilottihaastatteluun osallistuneilta lukiolaisilta minun piti myös kysyä lupa haastattelun käyttöön jälkikäteen. Pilotit olivat luonnollisesti suppeampia haastatteluja, koska niiden avulla tarkoitukseni oli testata haastattelurungon toimivuutta. Käytännössä esitin esimerkiksi väittämät pilottihaastateltaville haastattelun aikana, kun varsinaisissa haastatteluissa lähetin väittämät haastateltaville etukäteen vastattavaksi ajan säästämiseksi ja haastattelun keventämiseksi. Koska en kuitenkaan kokenut seitsemän haastattelun olleen tarpeeksi, päätin teettää myös kyselylomakkeita täydentämään aineistoani. Lomakeaineistot osoittautuivat suureksi avuksi ja auttoivat syventämään erityisesti väittämien analyysia. Aineiston suppeuden vuoksi analyysin pohjalta on kuitenkin ollut mahdoton tehdä kattavia ja yleistäviä päätelmiä.

Aineiston pohjalta on mahdollista sanoa, että 2010-luvun Suomessa uskonnolla ei pääsääntöisesti ole merkittävää roolia lukiolaisten kodin arjessa. Lukiolaiset eivät myöskään kokeneet, että heidän vanhempiensa välillä olisi ollut merkittäviä eroavaisuuksia arvoasioissa. Uskonto voi kuitenkin näkyä kotona esimerkiksi juhlapyhien ja -perinteiden kautta. Muutoin ”uskonnollisesti passiivinen” perhe saattaa käydä joulukirkossa, joka voi olla ainoa uskonnollinen tapahtuma koko vuoden aikana. Tällainen, maallistunut arki ei sinänsä ole kuitenkaan yllättävä tekijä, sillä pääkaupunkiseutu on koko Suomen mittapuulla maamme maallistuneinta aluetta. Maallistuneisuuden lisäksi myös muiden uskontojen rooli on pääkaupunkiseudulla muuta Suomea merkittävämpi.

Lukiolaiset ovatkin perin avarakatseisia eivätkä he näytä vihreää valoa sille, että uskonnonopetuksessa pitäisi käsitellä vain ja ainoastaan kristinuskkoa. Tämä avarakatseisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuoret vastustaisivat uskonnonopetusta, sillä suurin osa nuorista haluaisi kuitenkin säilyttää opetuksen myös tulevaisuudessa. Lukiolaiset kokevatkin, että koulun tulisi olla paikka, jossa uskonnosta pitäisi pystyä keskustelemaan ja jossa pitäisi oppia ymmärtämään eri uskontojen opetuksia. Nuorille on kuitenkin ensisijaisen tärkeää, että uskonnonopetus on puolueetonta. Nuoriso on myös

tiedeyhteisöä ja opettajakuntaa yksimielisempi siitä, että uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille yhdessä eikä eriytetysti. Suurin osa nuorista on myös sitä mieltä, että opetuksessa tulisi käsitellä erilaisia uskontoja ja katsomuksia yhtä paljon, ja nuorten mielestä uskonnonopetus myös lisää eri kulttuureihin ja uskontoihin kuuluvien ymmärrystä toisiaan kohtaan. Nuoret myös katsovat, että uskonnonopetus tarjoaa hyvät eväät yhteiskunnan ymmärtämiseksi. Opetusta myös kiiteltiin objektiivisesti otteesta.

Uskonnonopetus herättää kuitenkin myös tyytymättömyyttä. Monen mielestä kristinuskon liiallinen rooli on huono asia. Tämä korostui erityisesti 20. väittämän (*Koulun uskonnonopetuksessa tulisi ensisijaisesti keskittyä kristinuskon opettamiseen*) vastauksissa. Väittämän ”täysin eri mieltä” tai ”eri mieltä” oli valinnut yhteensä 31 tutkimukseen osallistunutta väittämien otannan ollessa 36 osallistujaa.

Näin ollen on ymmärrettävää, että nuoret haluaisivat kehittää opetusta siten, että siinä käsiteltäisiin enemmän myös muita uskontoja ja katsomuksia kuin kristinuskoa. Aineiston suppeus tuotti ongelmia kehitysehdotuksia analysoidessa, mutta maailmanuskontojen lisäksi nuoret myös toivoivat erilaisia kouluvierailuja tai retkiä. Jotkut nuoret esittivät toiveen myös yhteisestä oppiaineesta, mikä on kiintoisaa, sillä 24 lukiolaista 36:sta oli ”samaa mieltä” tai ”täysin samaa mieltä” kolmannen väittämän (*Uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille oppilaille yhdessä riippumatta heidän uskonnollisesta taustastaan*) kanssa.

Vaikka suppea aineisto tuottaakin omat hankaluutensa sekä aineistoa analysoidessa että yhteenvetoja tehdessä, olen kuitenkin mielestäni onnistunut vastaamaan aineiston koon huomion ottaen tutkielmalleni asettamaan tutkimuskysymyksen ja onnistunut selvittämään, miten pääkaupunkiseudun lukiolaiset suhtautuvat uskonnon ja katsomusaineiden opetukseen.

6.2. Jatkotutkimus

Sanotaan, että nälkä kasvaa syödessä. Tämän pro gradu -tutkielman tekeminen on opettanut minulle paljon, mutta vastaavasti se on saanut uteliaisuuteni ja kiinnostukseni uskonnonopetusta ja nuorten näkemyksiä kohtaan heräämään entistä enemmän. Uskonnonopetus on erityisen mielenkiintoinen aihepiiri tutkia, sillä yhä monimuotoisemmaksi käyvä suomalainen yhteiskunta on murroksessa ja uskontojen näkyminen yhteiskunnan eri osa-alueilla yhä voimakkaampaa. Tutkielmaa laatiessani opin,

että uskonnonopetuksen tutkiminen ei tarkoita vain ja ainoastaan kouluopetuksen ja oppiaineen tutkimista. Kokonaiskuva on suurempi.

Tutkielman tekeminen on opettanut minulle paljon omista työskentelytavoistani sekä aineiston keräämisestä että analysoimisesta. Jatkotutkimusta ajatellen on itsestään selvää, että kattavamman aineiston kerääminen on ensisijainen tehtävä. Haastattelu on metodina hyvä, sillä sen avulla on mahdollista kerätä tietoa kyselylomaketta kattavammin ja kesken haastattelun on mahdollista esittää syventäviä kysymyksiä. Jatkoa ajatellen ongelmaksi voi kuitenkin myös muodostua haastateltavien löytäminen ja nuorten motivoiminen haastatteluun osallistumiseksi. Nuoria voisi toki olla mahdollista motivoida esimerkiksi elokuvaclippeillä, mutta tällöin ongelmaksi nousee luonnollisesti budjetin lippujen hankkimiseksi sekä se, osallistuisivatko nuoret tutkimukseen aidosta mielenkiinnosta ja halustaan vai ainoastaan palkkion toivossa. Haastatteluja tehdessä kiinnitin myös huomiota siihen, että käytän kehoani laajasti viestimiseen niin ilmeiden kuin eleiden osalta. Näin ollen videohaastattelun tekeminen voisi olla hyvä ratkaisu.

Kyselylomake osoittautui tuottavammaksi tavaksi kerätä aineistoa. Vaikka tutkimukseen ei osallistunutkaan niin moni nuori kuin olin toivonut, oli osallistumisaktiivisuus kuitenkin korkea. Tätä selittää osin se, että lomake oli mahdollista täyttää oppitunnin aikana eikä se vaatinut ylimääräistä aikaa ja vaivaa yhtä paljon kuin haastatteluun osallistuminen olisi vaatinut. Kyselylomakkeiden huonoksi puoleksi osoittautui vähäsanaisuus, sillä osa vastaajista vastasi avoimiin kysymyksiin hyvin niukasti. Toisaalta väittämät tuottivat hyvää tulosta. Kenties jatkossa olisikin viisasta laatia väittämistä koostuva lomake ja pyytää nuoria vielä perustelemaan myös vastausvalintojaan kirjallisesti. Toki on selvää, että lomakkeen muoto - ja aineiston keruutapa on riippuvainen siitä, mitä oikein on tarkoitus tutkia.

Aineiston ja jatkotutkimuksen kannalta olisi myös hyvä saada haastateltua enemmän eri uskontoja ja katsomuksia edustavia nuoria. Tässä tutkielmassa aineisto on koostunut pääasiassa evankelisluterilaiseen opetukseen osallistuvista nuorista. Tutkimuksen kannalta olisikin ensisijaisen tärkeää, että aineisto ei olisi aivan yhtä yksipuolinen, vaan elämäntutkimustietoa opiskelevia lukiolaisia kuin myös esimerkiksi musliminuoria olisi mahdollista saada ottamaan osaa tutkimukseen. Uskonnon ja katsomusaineiden opetus kun ei koske vain ja ainoastaan luterilaisen taustan omaavia nuoria.

Jatkotutkimuksen kannalta on olemassa useita eri tutkimusmahdollisuuksia. Ensinnäkin olisi erittäin mielenkiintoista lähteä tutkimaan tarkemmin sitä, millaiseksi nuoret kokevat kodin arvomaailman ja uskonnon aseman kotona. Vanhempien välisten arvokysymyksiin sekä uskonnollisuuteen liittyvien erojen selvittäminen tarjoaisi mahdollisuuden tutkia nuorten oman katsomuksen ja maailmankuvan rakentumista ja kodin vaikutusta maailmankuvan muodostumiseen.

Kuitenkin ensisijaisesti kiinnostavaa olisi selvittää, kuinka laaja kannatus nuorten parissa yhteiselle uskontojen ja katsomusaineiden oppiaineelle on. Nuoret elävät yhä monikulttuurisemmassa yhteiskunnassa, jossa toisen kulttuurin ja uskonnon edustajan kohtaaminen on arkipäivää. Onkin varsin todennäköistä, että nuorilla on eri kulttuurien ja uskontojen edustajia ystäväpiirissään eivätkä he erottele ystäviään ja tuttaviaan uskontojen mukaan toisin kuin koululaitos uskonnonopetuksen tapauksessa tekee. Tämän seurauksena olisi mielenkiintoista pyrkiä myös selvittämään, että mikäli nuoret kannattavat yhteistä oppiainetta laajemmin, mitä he oikein sisällyttäisivät oppiaineeseen. Liian kristillispainotteinen oppiaineen sisältö ei herätä nuorissa innostusta, joten uskonnonopetuksen sisällön tutkiminen nuorten näkökulmasta tarjoaisi tässä suhteessa tärkeän tutkimushaaran. Lisäksi olisi tärkeää, että jatkotutkimus voitaisiin tehdä laajemmassa mittakaavassa eikä vain pääkaupunkiseudun nuorten parissa. Uskonnonopetuksen tulevaisuus kun ei koske vain pääkaupunkiseudun vaan koko Suomen nuoria.

KIRJALLISUUS JA LÄHTEET

Andreassen, Bengt-Ove. 2013. Religion Education in Norway: Tension or Harmony between Human Rights and Christian Culture Heritage. *Temenos* 49(2), 137-164.

Berglund, Jenny. 2013. *Swedish Religion Education: Objective but Marinated in Lutheran Protestantism?*. *Temenos* 49(2), 165-184.

Berglund, Jenny. 2014. Teachers only stand behind parents and God in the eyes of Muslim pupils. 109-118. Teoksessa *Religion, Education and Society*. Arweck, Elisabeth & Jackson, Robert (toim.) Routledge. Lontoo & New York.

Berglund, Jenny. 2015. Islamilainen (uskonnon)opetus Ruotsissa. 262-275. Teoksessa *Kohtaamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*. Hämäläinen, Riku & Pesonen, Heikki (toim.). Uskontotiede. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Bryne, Cathy. *Religion in Secular Education. What, in heaven's name, are we teaching our children?* 2014. Brill. Leiden & Boston .

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. *Teemahaastattelu*. 1979. Gaudeamus. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. 2008. Gaudeamus. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. *Tutki ja kirjoita*. 2004. Tammi. Helsinki.

Jensen, Tim & Kjeldsen, Karna. 2013. *Re in Denmark - Political and Professional Scourges and Debates, Past and Present*. *Temenos* 49(2), 185-223.

Jämsän lukio. *Kurssiluettelo 2018-2019*. 2018.

Kallioniemi, Arto. 2005. Uskonnonopetus ja uskontakasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissaan. 11-49. Teoksessa *Uskonnonopetus uudella vuosituhanella*. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kirjapaja. Helsinki.

Kallioniemi, Arto. 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. 11-38. Teoksessa *Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa*. Hilska, Päivi; Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kirjapaja. Helsinki.

Kallioniemi, Arto. 2005. Brittiläisiä lähestymistapoja uskonnonopetukseen ja sen tutkimukseen. 98-127. Teoksessa *Uskonnonopetus uudella vuosituhanella*. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kirjapaja. Helsinki.

Kallioniemi, Arto; Kuusisto, Arniika & Ubani, Martin. 2017. Koulun katsomusaineiden opetus ja didaktiikka. 35-48. Teoksessa *Uudistuva uskonnon opetus*. Iivonen, Pekka & Paulanto, Virpi (toim.) Kirjapaja. Helsinki.

Konttori, Johanna. 2015. Monikulttuurisuus, uskonto ja koulu Ranskassa. 140-148. Teoksessa *Kohtaamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*. Hämäläinen, Riku & Pesonen, Heikki (toim.). Uskontotiede. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Lahden kaupungin kansakoulun opetussuunitelma. 1914. Lahden kirjapaino- ja sanomalehti oy. Lahti.

Laitila, Teuvo. *Ihmisen jumalat. Johdatus uskontotieteeseen*. 2011. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Joensuu.

Lehtinen, Isra. 2008. Muslimioppilas suomalaisessa koulussa. 84-90. Teoksessa *Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä*. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) LK-Kirjat. Helsinki.

Lipponen, Päivi. 2006. *Kansakouluhanke valtion, kunnan ja kyläyhteisöjen vallanjaon haasteena. Kansakoulujen perustaminen Kuopion maalaiskunnassa vuoteen 1907 mennessä*. Väitöskirja.

Mitchell, Gordon. 2005. *Historian haastama, kontekstin muovaama - Uskonnonopetus saksalaisissa kouluissa vuoden 1945 jälkeen*. 88-97. Teoksessa *Uskonnonopetus uudella vuosituhanalla*. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kirjapaja; Helsinki.

Myllyniemi, Sami & Pekkarinen, Elina. *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. 2019. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.

Opetushallitus. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. 2015. Helsinki.

Opetushallitus. *OPH-56-2018. Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämänskatsomustiedon sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa*. 2018. Helsinki.

Opetushallitus. *OPH-76-2018. Ohje uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista lukiossa*. 2018. Helsinki.

Sakaranaho, Tuula. 2013. *Religious Education in Finland*. *Temenos*, 49(2), 225-254.

Schreiner, Peter. 2005. *Näkökulmia eurooppalaiseen uskonnonopetukseen*. 75-87. Teoksessa *Uskonnonopetus uudella vuosituhanalla*. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kirjapaja; Helsinki.

Salminen, Veli-Matti. 2015. Osalistumattomien yhteisö? Kansankirkon passiiviset jäsenet tarkastelussa. 40-62. Teoksessa *Leikkauspintoja kirkon jäsenyyteen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja* 35. Hytönen, Maarit; Ketola, Kimmo; Salminen, Veli-Matti & Salomäki, Hanna. Kirkon tutkimuskeskus. Helsinki.

Sormunen, Marjorita; Saaranen, Terhi; Tossavainen, Kerttu & Turunen, Hannele. 2013. Monimenetelmätutkimus terveystieteissä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 50, 312-321.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. 2009. Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2017. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.

Ubani, Martin. 2013. *Peruskoulun uskonnonopetus*. PS-Kustannus. Helsinki.

Vantaan kaupunki. 2016. *Vantaan suomenkielisten lukioiden opettussuunnitelma, nuorten lukiokoulutus*.

Oma aineisto

Haastattelu H1 25.12.2017. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H2 25.12.2017. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H3 25.12.2017. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H4 15.3.2018. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H5 28.9.2018. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H6 28.9.2018. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Haastattelu H7 1.10.2018. Samuli Kylläinen. Haastattelu tekijän hallussa.

Vastaukset kyselytutkimukseen, 30 kappaletta. Aineisto tekijän hallussa.

Internet-lähteet

Espoon kaupunki. *Katsomusaineet*. [[https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Perusopetus/Opiskelu_peruskoulussa/Opetussuunnitelma/Oppiaineet_ja_tuntijako/Katsomusaineet\(102027\)](https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Perusopetus/Opiskelu_peruskoulussa/Opetussuunnitelma/Oppiaineet_ja_tuntijako/Katsomusaineet(102027))]. Tarkistettu 2.5.2019.

Espoon kaupunki. *Lukioiden yhteinen kurssitarjonta ja korkeakoulukurssit*. [[https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Lukiokoulutus/Opiskelu_lukiassa/Lukioiden_kurssitarjonta/Lukioiden_yhteinen_kurssitarjonta_ja_kor\(95590\)](https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Lukiokoulutus/Opiskelu_lukiassa/Lukioiden_kurssitarjonta/Lukioiden_yhteinen_kurssitarjonta_ja_kor(95590))]. Tarkistettu 2.5.2019.

Katsomusaineiden didaktiikan tutkimusryhmä. *Encountering diversity in education. EDEN*. [<https://blogs.helsinki.fi/katsomusaineet/tutkimushankkeet/eden/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

KvaliMOTV. *Kvantifiointi*. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. [https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_3.html]. Tarkistettu 2.5.2019.

Maahanmuuttajien Helsinki. *Oman uskonnon opetus peruskoulussa*. [<https://www.hel.fi/maahanmuuttajat/fi/kasvatus-ja-koulutus/koululaiset/oman-uskonnon-opetus/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Maahanmuuttajien Helsinki. *Uskonnon opetus lukiossa*. [<https://www.hel.fi/maahanmuuttajat/fi/kasvatus-ja-koulutus/lukio-opinnot/uskonnon-opetus/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Reformaatio 2017. *Mikä reformaatio?* [<https://www.reformaatio2017.fi/historia/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Tilastotietoa. [<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Suomen sosialidemokraattinen puolue. 1903. *Forssan ohjelma*. [<https://sdp.fi/fi/blog/forssan-ohjelma/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Vantaan kaupunki. *Pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetus*. [https://www.vantaa.fi/perusopetus/tukea_oppimiseen_ja_koulunkayntiin/kieli-__ja__k_u_l_t_t_u_u_r_i_r_y_h_m_i_e_n__o_p_e_t_u_s_/pienryhmaisten_uskontojen_ja_elamakatsomustiedon_opetus]. Tarkistettu 2.5.2019.

Vapaa-ajattelijat. *Tiekartta uskonnonopetuksen lopettamiseen kouluissa*. Ylikoski, Esa. 30.7.2015. [<http://vapaa-ajattelijat.fi/blog/2015/07/30/tiekarttaa-uskononopetuksen-lopettamiseen-kouluissa/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Vartiotornin Verkkokirjasto. *Koulu ja Jehovantodistajat*. [<https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1101983037#h=5>]. Tarkistettu 2.5.2019.

YLE uutiset. 31.10.2018. *Listasimme Suomen luterilaisimmat ja vähiten luterilaiset kunnat - kirkkoon kuuluvat ikääntvät perinteiden vaalijat*. [<https://yle.fi/uutiset/3-9898374>]. Tarkistettu 2.5.2019.

YLE uutiset. 17.8.2018. *Moni koulu opettaa jo eri uskontoja samassa luokassa - Laki kuitenkin erottelee luterilaiset, ortodoksit, muslimit, katolilaiset ja ET:n opiskelijat*. [<https://yle.fi/uutiset/3-10357647>]. Tarkistettu 2.5.2019.

YLE Uutiset. 21.8.2018. *Grahn-Laasonen: Uskonnon opetukseen ei ole tulossa muutoksia - "Luotan suomalaisiin opettajiin"*. [<https://yle.fi/uutiset/3-10362796>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat. 2.10.2014. Vieraskynä. *Islamin opetus voi torjua nuorten radikalisoitumista*. [<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002765928.html>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Helsingin Sanomat. 4.10.2014. Mielipide. *Yhteinen uskonto- ja katsomusopetus voi torjua radikalisoitumista*. [<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002766527.html>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Helsingin Sanomat. 13.9.2017. *Professori: Uskonnonopetus estää meitä ymmärtämästä muita uskontoryhmiä - "Malli, jossa lapset jaetaan eri luokkiin uskonnon perusteella, ei ole tätä päivää"*. [<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005365153.html>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Iltalehti. 22.12.2015. *"Uskonnon opetus on vastoin Euroopan ihmisoikeussopimusta"*. Verkojulkaisu. [<https://www.iltalehti.fi/uutiset/a/2015122220867285>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Keskisuomalainen. 30.7.2018. *Vain 20 pätevää opettajaa - islamia opetetaan Suomen kouluissa monenlaisilla opetustaustoilla*. [<https://www.ksml.fi/kotimaa/Vain-20-pätevää-opettajaa--%E2%80%89-islamia-opetetaan-Suomen-kouluissa-monenlaisilla-opitustaustoilla/1234512>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Kirkko ja kaupunki. 9.1.2018. *Eri uskontojen ja elämänkatsomustiedon opettajat vastustavat yhteistä katsomusainetta*. [<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/miten-katsomusaineiden-opetus-tulisi-jarjestaa-ei-ainakaan-yhdistamalla-aineita-sanovat-opettajat>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Kotimaa24. 5.2.2018. *Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen: Uskonnonopetus uudistuu myös tulevaisuudessa*. [<https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/opetusministeri-sanni-grahn-laasonen-uskonnonopetus-uudistuu-myos-tulevaisuudessa/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Suomen Kuvalehti. *Eri uskonnot ja ET yhden oppiaineen alla – malli toimii jo Kulosaarissa* 19.8.2015. Verkojulkaisu. [<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/eri-uskonnot-ja-et-yhden-oppiaineen-alla-malli-toimii-jo-kulosaarissa/>]. Tarkistettu 2.5.2019.

Sähköpostiviestit

Jämsän kaupungin Ma. Opetusjohtaja Sini Käkönen (sini.kakonen@jamsa.fi) 2019. Yksityinen sähköpostiviesti Samuli Kyllästiselle (samuli.kyllastinen@helsinki.fi) lähetetty 1.2.2019.

Jämsän lukion koulusihteeri Iris Ahonen (iris.ahonen@jamsa.fi) 2019. Yksityinen sähköpostiviesti Samuli Kyllästiselle (samuli.kyllastinen@helsinki.fi) lähetetty 5.2.2019.

LIITTEET

Liite 1

	Vastaaaja nro.
HAASTATTELUKAAVAKKE	
Osoite 1 - Vastauksien lomakke	
1. Sukunimi:	tyttö poika jokin muu
2. Opiskelee lukiossa:	1. vuotta 2. vuotta 3. vuotta 4. vuotta
3. Iäki:	
4. Millainen uskonnollinen / katsomuskelinen kasvuympäristö sinulla on, yleisesti ottaen ollut?	
5. Millainen arvomielämä kotona on ollut?	
- Ohje vanhempien välillä ollut näkemyseroa?	
- Jos on, onko ero vaikuttanut miten?	
6. Millaisia uskontoja ja katsomuksia elämäsi on ollut läsnä ja millälaisissa rooleissa nämä ovat olleet?	
7. Oletko käynyt pöytäkoulu, rippikoulua, koraanikoulua tai osallistunut muihin lapsille ja nuorille suunnatun uskonnolliseen toimintaan?	
8. Mitä kuvailisit oman arvojen ja maailmankuvan näkemystä ja muodostumista elämäsi?	
Osoite 2 - Suhtautuminen ja käsitykset uskonkäsityksistä koulussa (EDU-Kasio)	
9. Mitä mieltä olet seuravista väittämistä? (Pyydä syventämään vastausta)	
- Uskonnonopetuksen tulisi olla vapaaehtoinen: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Oppilaiden tulisi opiskella uskontoa oman uskontonsa mukaisissa ryhmissä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	

1

	Vastaaaja nro.
- Uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille oppilaille, yhteessä riippumatta heidän uskonollisesta taustastaan: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Uskonnonopetukselle ei ole tarvetta. Saamme kaiken tarvittavan uskontoa koskevan tiedon muiden oppiaineiden kautta (esim. kirjallisuus, historia, jne.): täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Uskonnonopetusta tulisi antaa jokaiselle yksikseen ja joskus erillisissä oppilaiden uskonkoulujen mukaisissa ryhmissä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Koulussa oppilaiden tulisi saada puolueetonta tietoa eri uskonnoista: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Koulussa oppilaiden tulisi pystyä keskustelemaan uskonollisista kysymyksistä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Koulussa oppilaiden tulisi oppia uskonnon merkityksestä yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyssä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Koulussa oppilaiden tulisi saada ohjautua katsomuksen (uskonnollisen tai uskonnotonnan) muodostamiseen: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
10. Missä määrin seuraavat väittämät vastaavat omaa käsitystäsi uskonnonopetuksesta:	
- Uskonnonopetuksessa ei käsitellä järkevyyssänsä elämään liittyviä kysymyksiä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	
- Koulussa uskonnonopetuksessa tulisi käsitellä kaikkia uskontoja ja katsomuksia yhtä paljon: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä	

2

Haastattelulomake 2(2)

Vastaja no.

- Uskonopetuksella on vain vähän tekemistä todellisuuden kanssa: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetus ei ole erityisen kiinnostava: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetus antaa käsityksen siitä, miten eri ihmisten tavolta ymmärtää elämäntilanteista: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetuksessa käsitellään asioita, jotka koskevat kaikkia ihmisiä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetuksessa opettajan vakavasti otettammi maailman tarkastelu: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetus lisää eri kulttureihin ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärrystä toisiaan kohtaan: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetus antaa minulle mahdollisuuden muodostaa oma käsitys asiasta johon uskon: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulun uskonopetuksessa tulisi ensisijaisesti keskittyä kristinuskon opettamiseen: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonopetus tarjoaa minulle tietoa, joiden avulla pystyn ymmärtämään yhteiskuntaa: täysin eri mieltä, eri mieltä, siitä vähint, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

Ole 1. Uskonopetuksen ja katoisuusopetuksen suunta tulevaisuudessa

Vastaja no.

11. Mitä nykyisessä opetuksellisissa on mielestäsi hyvää?

12. Mitä nykyisessä opetuksellisissa on mielestäsi huonoa?

3

4

Vastaja no.

13. Tarvitsenko nykyistä uskonopetusta / katoisuusopetusta mielestäsi kaikin? (Perustele vastauksesi)

14. Millaisista lähtökohdista uskonopetusta / katoisuusopetusta tulisi mielestäsi toteuttaa?

15. Millä tavoin kehitäisi uskonopetusta / katoisuusopetusta? [Miksi ei kehitäisi opetusta?]

16. Miten koet pystyväsi / ei koet pystyväsi hyödyntämään nykyisenlaisesta uskonopetusta / katoisuusopetusta tulevaisuudessa?

Kyselylomake 1(2)

Vastaaja nro.

SALLITTU TUTKIMUSKÄYTTÖÖN

Osio I - Taustatiedot

1. Sukupuoli	tyttö	poika	jokin muu
2. Opiskeleeko lukiossa	1. vuotta	2. vuotta	3. vuotta
3. Ika:			4. vuotta

Osio 2 - Uskonto ja katsomukset kotona ja koulussa

4. Millainen uskonnollinen / katsomuksellinen kasvuympäristö sinulla on yleisesti ottaen ollut?

[illegible]

5. Mikä asia ja arvot ovat olleet kotona tärkeitä? Onko vanhempien välillä ollut näkemyseroja?

[illegible]

6. Miten kuvailisit uskontoa oppiaineena? Entä miksi luulet, että uskontoa / katoisuusainetta opetetaan?

[illegible]

1

Liite 2

Vastaaja nro.

[illegible]

7. Mikä nykyisessä uskonopetuksessa / katsomusaineiden opetuksessa on hyvää? Entä mikä huonoa?

[illegible]

8. Miten kehittäisit uskonnonopetusta / katsomusaineiden opetusta?

[illegible]

Oso 3 - Suhtautuminen ja käsitykset uskontokasvatuksesta koulussa

9. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?

- Uskonopetuksen tulisi olla vapaehtoista: täysin eri mieltä, eri mieltä, silä välillä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Opihaiden tuusi opiskella uskontoa oman uskontonsa mukaisissa ryhmissä: täysin eri mieltä, eri mieltä, siltä väliltä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetusta tulisi antaa kaikille oppilaille yhdessä riippumatta heidän uskonnollisesta taustastaan: täysin ei mieltä, eri mieltä, sillä väliä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

2

Kyselylomake 2(2)

Vastauksen nro.

- Uskonnonopetukselle ei ole tarvetta. Saamme kaiken tarvittavan uskontoa koskevan tiedon muiden oppiaineiden kautta (osin: kirjallisuus, historia, jne.): täysin eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetusta tulisi antaa joskus kaikille yhteisesti ja joskus erillisissä oppilaiden uskontokuntien mukaisissa ryhmissä: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopettajien tulisi saada puolehuton tietoa eri uskonnoista: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulussa oppilaiden tulisi oppia ymmärtämään, mitä uskomot opettavat: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulussa oppilaiden tulisi pystyä keskustelemaan uskonnollisista kysymyksistä: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulussa oppilaiden tulisi oppia uskonnon merkityksestä yhteiskunnallisten ongelmien käsitteystä: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulussa oppilaiden tulisi saada ohjausta katsomuksen (uskonnollisen tai uskontoittoman) muodostamiseen: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

10. Missä määrin seuraavat väittämät vastaavat omaa käsitystäsi uskonnonopetuksesta:

- Uskonnonopetuksessa ei käsitellä jokapäiväiseen elämään liittyviä kysymyksiä: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulun uskonnonopetuksessa tulisi käsitellä kaikkia uskontoja ja katsomuksia yhtä paljon: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetuksella on vain vähän tekemistä todellisuuden kanssa: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

3

Vastauksen nro.

- Uskonnonopetus ei ole erityisen kiinnostavaa: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetus antaa käsityksen siitä, miten eri ihmisten tavoin ymmärtää elämäntilanteesta: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetuksessa käsitellään asioita, jotka koskettavat kaikkia ihmisiä: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetuksessa otetaan vakavasti edustamani maailmankatsomus: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetus lisää eri kulttuurien ja uskontoihin kuuluvien ihmisten ymmärtystä toisiaan kohtaan: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetus antaa minulle mahdollisuuden muodostaa oma käsitykseni asioiden joihin uskon: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Koulun uskonnonopetuksessa tulisi ensisijaisesti keskittyä kristinuskon opettamiseen: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

- Uskonnonopetus tarjoaa minulle tietoja, joiden avulla pystyn ymmärtämään yhteiskuntaa: täysin eri mieltä, eri mieltä, sitä väliin, samaa mieltä, täysin samaa mieltä

4